

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Avaliku õiguse instituut

Kerly Küünemäe

ALAEALISE NORMAALSE VAIMSE, SEKSUAALSE JA KÕLBELISE ARENGU KAITSE

Magistritöö

Juhendaja: Mag. iur. Anna Markina

Tallinn

2014

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. Laste seksuaalse väärkohtlemise mõiste ning olemus.....	9
1.2 Laste seksuaalne väärkohtlemine interneti vahendusel.....	11
1.2.1 Laste Internetikasutus ja kokkupuuted seksuaalse väärkohtlemisega Internetis	12
1.3 Näiteid praktikast	17
1.3.1 Marica lugu	17
1.3.2 Väikelinna lugu	18
1.3.3 „Hispaanlanna“ juhtum	19
1.4 Seksuaalse väärkohtlemise mõju lapsele.....	21
1.5 Väärkoheldud laste osakaal ühiskonnas	22
2. Lapse normaalset vaimset, seksuaalset ja kõlbelist arengut kaitsev seadusandlus.....	25
2.1 ÜRO lapse õiguste konventsioon	25
2.2 Lapse õiguste konventsiooni laste müüki, lasteprostitutsiooni ja pornograafiat käsitlev fakultatiivprotokoll.....	27
2.3 Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/92/EL, 13. Detsember 2011, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ja mis asendab nõukogu raamotsuse 2004/69/JSK	28
2.4 Eesti Vabariigi lastekaitseseadus	30
2.5 Karistusseadustik.....	35
3. Alaealise seksuaalkuriteo ohvri tugivõrgustik	39
3.1 Lastekaitse korraldusest Eestis.....	39
3.2 Lastekaitse süsteem ja võrgustikutöö	41
3.3 Seksuaalselt väärkoheldud lapse tugivõrgustik ning selle puudused	46
3.4 Laste väärkohtlemise diagnostikasüsteem.....	55
KOKKUVÕTE.....	58
The Protection of Mental, Sexual and Moral Development of Minors. Summary	62
KASUTATUD KIRJANDUSE LOETELU	66

SISSEJUHATUS

Inimese üheks suurimaks väärtuseks on tema põhiõigused- ning vabadused. Eesti Vabariigis on kodanike põhiõigused-ja vabadused sätestatud Põhiseaduse (edaspidi ka PS) teises peatükis, mis sisaldab 48 paragrahvi, moodustades enam kui veerandi põhiseaduse kogumahust. Põhjalik regulatsioon kinnitab Eesti Vabariigi tahet tagada üksikisiku õiguste tõhus, ulatuslik kaitse.

Eesti Vabariigi põhiseaduse §27 kohaselt on perekond rahva püsimise ja kasvamise ning ühiskonna alusena riigi kaitse all, viidates, et seadus sätestab vanemate ja laste kaitse.¹

Lapse õiguste edendamine ja kaitse on ka üks Euroopa Liidu eesmärke. Euroopa Liidu lepingu artikli 3 lõikes 3 nõutakse selgesõnaliselt, et Euroopa Liit peab edendama lapse õiguste kaitset, sama toetab ühtlasi Euroopa Liidu Põhiõiguste Harta.² ÜRO lapse õiguste konventsiooniga³ (edaspidi ka lapse õiguste konventsioon) 1991 ühinenuna, on Eesti kohustunud tagama lapse õigused ja rakendama selleks kõiki vajalikke meetmeid, mistõttu lapse kui täieõigusliku ühiskonnaliikme väärtustamine nõuab jätkuvat selgesuunalist, järjepidevat ja poliitikaülest arendamist.

Lapse õiguste konventsiooni sissejuhatuses viidatakse, et Ühinenud Rahvaste Organisatsioon on inimõiguste ülddeklaratsioonis kuulutanud erilise hoole ja abi osutamise vajaduse lastele. Füüsilise ja vaimse ebaküpsuse tõttu vajab iga laps erilist kaitset ja hoolt, siinkohal ka vastavat seaduslikku kaitset nii enne kui ka pärast sündi. Eeltoodust nähtub, kui olulisel kohal on ühiskonnas inimese põhiõiguste- ning eelkõige laste õiguste kaitse.

Kõigist lastega seonduvatest kuritegudest on kõige raskem leppida seksuaalse väärkohtlemisega. Ehk on ka see üheks põhjuseks, miks ei ole laste vastu suunatud seksuaalkuriteod olnud pikka aega aktiivse avaliku arutelu objektiks. Alles viimastel kümnenditel on hakatud mõistma, kui

¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. - RT 1992, 26, 349...RT I, 27.04.2011, 2.

² Euroopa Liidu põhiõiguste harta. - ELT C 83/02, märts 2010.

³ ÜRO Lapse õiguste konventsioon. - RT 1991, 35, 428...RT II, 09.05.1996.

tohutult suur arv lapsi on sellest kuritöös haaratud. Laste vastu suunatud seksuaalse väärkohtlemise vastu võitlemine on oluline teema kogu maailmas, kuid autori hinnangul on äärmiselt terav see probleem niivõrd väikeses ning rahvastikult vähenevas ühiskonnas nagu on seda Eesti, mistõttu tuleb selliste juhtumite ennetamisele ning ohvrite abistamisele pöörata kõrgendatud tähelepanu.

On hädavajalik, et lapse seksuaalkuritöös ärakasutamise tuvastamist käsitletakse algusest lõpuni diskreetselt ning ametnike poolt professionaalselt. Kui juhtunusse suhtutakse negatiivselt sh. jälestuse, jubeduse või muu hirmu näitamisega, uskumatuse, oskamatusse või süüdistamisega, võib säärane suhtumine osutada lapsele sama valusaks kui tema kallal sooritatud kuritöö ise. Eeltoodud oskamatu ning negatiivne käitumine võib võtta lapselt igasuguse tahte toimunu kohta rohkem informatsiooni anda ning süvendab veelgi lapsele põhjustatud traumat. Mida väiksem või noorem on laps, seda raskem on tal enda õiguste eest seista ning seda suurem on kõrvalseisjate vastutus võimalikku abivajajat märgata ning temast teavitada. Lastevastane seksuaalne väärkohtlemine ei tohi jääda märkamata ja teavitamine sellest ei tohi jääda hiljaks. Teated laste võimalikust väärkohtlemisest või isegi väärkohtlemise kahtlustest, peavad jõudma lastekaitsjate või politseini lasteaiast, koolist, naabritelt või lapse mängukaaslaste vanematelt.

Teema aktuaalsust näitavad juhtumid meie endi ümber, nagu näiteks mitmed hiljuti avalikuks tulnud pedofiiliajuhtumid ning märkimata ei saa jätta väikese tüdruku traagilist sündmus Narvas. Kaks aastat tagasi Narvas tapetud 9-aastase Varvara mõrvaga seonduvalt loodud uurimisgrupp, avastas seoses juhtumi menetlemisega üksnes Ida-Virumaal üle saja alaealiste vastu suunatud seksuaalkuriteo.⁴ Eeltoodud arv on jahmatav ning ühtlasi näitab, et laste vastu suunatud seksuaalkuritegude puhul on tegemist peitekuritegevusega, mille avastamine nõuab professionaalset tööd. Harvad pole ka juhtumid, kui vägivallaohvriks langetakse interneti kaudu, seda enam, et meie laste interneti kasutus on Euroopa laste kõrgemate seas. Kõnekas on

⁴P. Luts. Varvara juhtumi uurimine andis tõuke üle saja seksuaalkuriteo avastamiseks. Eesti Rahvusringhääling, 26.01.2014. - Arvutivõrgus: <http://uudised.err.ee/v/eesti/8568f725-20ee-4ff7-8fb6-dac4cedfbb0f> (02.04.2014).

sealjuures fakt, et jututoas kohatud võõrastega on tegelikkuses kohtamas käinud 25% 9–16 aastastest lastest.⁵

Lapse seksuaalseks väärkohtlejaks võivad olla ka tema oma vanemad. Antud juhtumite puhul on üldjuhul tegemist väga raskete seksuaalse väärkohtlemise juhtumitega, mis sageli kestavad väga pika perioodi jooksul. Antud olukorras on lapse abistamine komplitseeritud ka professionaalide jaoks, kuivõrd lapse psüühika võib olla raskesti kahjustatud, ta ei teadvusta, et tal on abi vaja, tal on häbi juhtunust rääkida, ta ei soovi oma vanemaid „reeta“ ning neile pahandusi põhjustada.

Rasked kuriteod, nagu laste seksuaalne ärakasutamine ja lasteporno, nõuavad terviklikku lähenemisviisi, mis hõlmab teo toimepanijate suhtes kriminaalmenetluse läbiviimist, lapsohvrite kaitset ja kõnealuste kuritegude tõkestamist. Nimetatud süütegude vastase võitlusega seotud meetmete rakendamisel tuleb esikohale seada lapse huvid, nagu see on sätestatud Euroopa Liidu põhiõiguste hartas, ÜRO lapse õiguste konventsioonis ning 2007. aastal vastu võetud Euroopa Nõukogu konventsioon ETS nr 201 laste kaitse kohta seksuaalse ärakasutamise ja kuritarvitamise eest, mille Eesti on allkirjastanud 17.09.2008.a.⁶ Laste seksuaalse väärkohtlemise vastane direktiiv pakub tervikliku õigusliku raamistiku selle eesmärgi saavutamiseks.⁷

Laste vastu suunatud seksuaalkuritegude uurimine on politseis ja prokuratuuris täna kuulutatud üheks prioriteetseks töösuunaks. Võitlust laste vastu suunatud seksuaalkuritegudega peetakse oluliseks mitmetes riiklikes raamdokumentides.

22.08.2005.a kohtusid Laulasmaal justiits- ja siseministeeriumi ning politsei ja prokuratuuri juhid, et seada ühised eelistused võitluses kuritegevusega. Kohtumise lõpus allkirjastati Laulasmaa deklaratsiooni, milles pandi kirja ühised tegevusprioriteedid ja eesmärgid. Ühiste

⁵ LSE Media and Communications. EU Kids Onlile.- Available online: <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/Home.aspx> (20.04.2014).

⁶ Council of Europe Treaty Series – No. 201. Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse. Lanzarote, 25.10.2007.

⁷ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/92/EL, 13. detsember 2011, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ELT L 335, 17.12.2011.

põhieesmärkideks seati muuhulgas võitlus kuritegevusega, lapsohvritega vägivalda- ja seksuaalkuritegudega.⁸

Riigikogu 09.06.2010 otsusega on heaks kiidetud „Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018“⁹, millega on määratletud pikaajalised eesmärgid ja tegevused, millest avalik sektor peab lähtuma oma tegevuse kavandamisel ning elluviimisel. Arengusuundades on rõhutatud, et kuivõrd ühiskonnale tekitavad kõige suuremat kahju muuhulgas isikuvastased kuriteod, siis tuleb kõrgendatud tähelepanu pöörata nimetatud kuritegude ennetamisele ning neile reageerimisele. Isikuvastaste kuritegude ohvritele, tuleb Sotsiaalministeeriumil koostöös kohalike omavalitsuste ja mittetulundussektoriga tagada üle Eesti piisaval hulgal varjupaiku. Politsei peab tegelema teavitustööga ning teavitama sihtrühmi abi saamise võimalustest ning abivajajad ohvriabitöötajate juurde suunata. Sotsiaalministeeriumil tuleb arendada ohvriabisüsteemi, muutes seda kliendikeskseks. Alaealiste kannatanute puhul on eesmärgiks politsei ja prokuratuuri poolt võimalikult kiire kohtueelne menetlus, mille pikkus ei tohiks ületada kolme kuud.

20. oktoobril 2011 kiitis Vabariigi Valitsus heaks Laste ja Perede arengukava aastateks 2012-2020.¹⁰ Üheks planeeritavaks tegevuseks on arengukava tegevussuund 3.2.2 Väärkoheldud lapse märkamine ja abistamine. See, mil määral riik täna panustab laste ja perede heaolusse, kajastub pikemas perspektiivis rahvastiku tervises, hariduses, kuritegevuses, tööhõives ja ka majanduses. Uuringud näitavad selgelt, et lapse kasvukeskkond määrab oluliselt lapse tulevikuväljavaateid: isikud, kellel on olnud probleemne lapsepõlv, on suurema tõenäosusega vägivaldsed ja antisotsiaalsed, omavad vaimse tervise probleeme, on madalama intellektuaalse võimekuse ning ka haridustasemega.¹¹ Arvestades seksuaalse väärkohtlemise mõju isiku psüühikale ning edasisele toimetulekuvalmidusele on seksuaalselt väärkoheldud lapse võimalikult varajane märkamine ning abistamine elulise tähtsusega ning võimalikult efektiivse abisüsteemi olemasolu ei saa jääda poliitilise tahtmatuse või rahaliste ressursiküsimuste taha.

⁸ Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Laulasmaa deklaratsioon kuritegevusevastase võitluse eelistustest 23.08.2005. - Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/15087> (05.03.2014).

⁹ Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. - Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/arengusuunad2018> (05.03.2014).

¹⁰ Sotsiaalministeerium. Laste ja perede arengukava 2012-2020. – Arvutivõrgus: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/Laste_ja_perede_arengukava_2012-2020.pdf (21.03.2014).

¹¹ *Ibid.*

Lastekaitse on olemuselt valdkondade ülene, reguleeritud mitmete erinevate rahvusvaheliste ja siseriiklike õigusaktidega. Lastekaitse korralduse üldine raamistik tuleneb lastekaitse seadusest ning sõnastab lastekaitse põhimõtte, milleks on alati ja igal pool laste huvide esikohale seadmine. Lastekaitse tagatakse riiklike, omavalitsuslike, ja ühiskondlike organite kaudu.¹² Sotsiaalabi ja teenuste osutamine,¹³ mille sisu ja täimise viisid on kindlaks määratud sotsiaalhoolekande seadusega, on kohalike omavalitsuste üheks peamiseks ülesandeks. Eeltoodust tulenevalt olenevad ka seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenud lapse abi saamise võimalused ja kvaliteet suures osas kohalike omavalitsuste lastekaitse või sotsiaaltöötajate tegevusest, initsiatiivist ja kompetentsusest.

Käesoleva magistr töö autori eesmärgiks on välja selgitada, kas siseriiklikud õigusnormid läbi õigust rakendavate riiklike, omavalitsuslike ja ühiskondlike organite, tagavad niivõrd olulise õigushüve kaitse nagu seda on alaealise normaalne vaimne ja seksuaalne areng.

Tulenevalt eeltoodust püstitab autor magistr töö hüpoteesi järgmiselt: kehtiv siseriiklik seadusandlus ei taga alaealise normaalse vaimse ja seksuaalse arengu kaitse eesmärgi täitmist piisaval määral, lähtuvalt Euroopa Liidu raamregulatsioonist ja ÜRO lapse õiguste konventsioonis sätestatust.

Rasked kuriteod, nagu laste seksuaalne ärakasutamine ja lasteporno, nõuavad terviklikku lähenemisviisi, mis hõlmab teo toimepanijate suhtes kriminaalmenetluse läbiviimist, lapsohvrite kaitset ja kõnealuste kuritegude tõkestamist. Nimetatud süütegude vastase võitlusega seotud meetmete rakendamisel tuleb esikohale seada lapse huvid, nagu see on sätestatud Euroopa Liidu põhiõiguste hartas ja ÜRO lapse õiguste konventsioonis. Laste seksuaalse väärkohtlemise vastane direktiiv pakub tervikliku õigusliku raamistiku selle eesmärgi saavutamiseks.

Magistr töö koosneb kolmest peatükist, millest esimene avab alaealiste vastu suunatud seksuaalkuritegude mõiste ning olemuse. Autor annab ülevaate, millised on seksuaalse

¹² Eesti Vabariigi lastekaitse seadus. - RT 1992, 28, 370...RT I, 13.12.2013, 12.

¹³ Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus. - RT I 1993, 37, 558 ... RT I, 22.11.2013, 3

väärkohtlemise tagajärjed ning mõjud lapsele ning kui suur on seksuaalselt väärkoheldud laste osakaal tänases Eesti ühiskonnas.

Teises peatükis annab autor ülevaate, milliste õigusaktidega on täna kaitstud lapse õigus normaalsele vaimsele ja seksuaalsele arengule. Kuivõrd eeldatavasti jõustub 2015. aasta alguses uus lastekaitseseadus, annab autor hinnangu eeltoodud seaduse muudatustele ning seaduse potentsiaalile muuta olemasolev lastekaitseüsteem seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenud lapsele tulemuslikumaks.

Kolmandas peatükis kirjeldab autor tugivõrgustikku, mis peab aktiveeruma, kui ilmneb lapse seksuaalse väärkohtlemise juhtum. Autor annab ülevaate, kuidas peab toimima võrgustikutöö ohvri abistamisel, kuidas see toimib praktikas täna, ning millised on olemasoleva süsteemi suuremad probleemid ning väljakutsed, mis takistavad lapsele parima võimaliku abi garanteerimise.

Antud magistritöö kirjutamisel on kasutatud valdavalt kirjeldavat meetodit. Töö koostamisel on lähtutud teemakohasest kirjandusest, normatiivmaterjalidest ning teemakohastest uuringumaterjalidest. Magistritöö kirjutamise raames on autor läbi viinud viis intervjuud erinevate valdkondade tippspetsialistidega, selgitamaks, milline on ekspertide hinnang tänasele lastekaitsetöö korraldusele alaealise seksuaalkuriteo ohvri asjakohase ja vajaliku abi saamise osas. Intervjueeritavate seas olid politsei lastekaitsetalitluse tippspetsialistid, prokurör, kohaliku omavalitsuse töötaja ning laste tugikeskuse lastekaitsetöötaja, kes on erialalt ka lastearst- psühhoterapeut.

1. Laste seksuaalse väärkohtlemise mõiste ning olemus

Laste seksuaalne väärkohtlemine on lapse või noore kaasamine seksuaalsesse tegevusse, mida laps/noor ise ei ole võimeline aru saama, millega ta ei nõustu ning mis on vastuolus ühiskonnas aktsepteeritavate väärtushinnangutega ja normidega. Laste seksuaalne väärkohtlemine hõlmab endas mitmeid erinevaid seksuaalse sisuga toiminguid, kus kasutatakse last ära seksuaalsetel eesmärkidel. Seksuaalse väärkohtlemisena võib käsitleda iga tegu, mida ohver tajub kuritarvitamisena. Lapse seksuaalseks väärkohtlemiseks peetakse igasugust seksuaalse sisuga aktiivsust lapse suhtes, mis ületab temaga suhtlemise normid.¹⁴

Seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langevad tavaliselt alla 12- aastased lapsed. Kõige sagedasemad on aga seksuaalse väärkohtlemise juhtumid laste vastu vanuses 3-7 eluaastat. Väärkohtleja valib ohvri eeltoodud vanuseklassist, kuivõrd selles eas ei saa laps veel toimunust aru ning teda on lihtne veenda toimunust vaikima. Väärkohtleja loodab, et laps ei oska toimunut kellelegi sõnaliselt kirjeldada. Isegi kui lapsel peaks see õnnestuma, siis on tõenäoline, et lapse juttu ei usuta ega võeta tõsiselt. Väärkohtlemise juhtum leiab sageli aset peresisest või osutub väärkohtlejaks lapsele lähedane tuttav.

Tahtluse järgi jagatakse lapse seksuaalset väärkohtlemist seksuaalseks ärakasutamiseks ja seksuaalseks vägivallaks.¹⁵

Lapse seksuaalne ärakasutamine on lapse mittevägivaldne kasutamine seksuaalobjektina oma suguiha rahuldamiseks - näiteks seksuaalse sisuga mängud, lastest erootiliste või pornograafiliste piltide, fotode või filmide tegemine, lastele erootiliste või pornograafiliste piltide, fotode või filmide näitamine, seksuaalsuse ja seksuaalkäitumisega seotud asjadest rääkimine lapsele mittekohasel viisil, seksuaalse sisuga märkuste tegemine lapse aadressil.¹⁶ Seksuaalne ärakasutamine ei ole seksuaalne kuritarvitamine, kuid see võib reeglina kuritarvitamiseni viia.

Laste vastu suunatud seksuaalvägivald on suguiha rahuldamine lapsega. Tegemist on olukorraga, kus laps ei ole suuteline keelduma ja ennast kaitsma tulenevalt nii vaimsest kui ka füüsilise jõu ebavõrdsusest. Üks seksuaalvägivalla viise on intsest. e verepilastus. Verepilastus on igasugune seksuaalne tegevus alates hellitamisest lõpetades seksuaalvahekorraga, mis leiab aset

¹⁴ R. Soonets, J. Loko, T. Loko, M. Roomeldi, I. Põldsepp, L. Haldre, K. Altosaar, R. Heido, A. Popova, S. Saar. Laste väärkohtlemine. Tartu: Atlex, 1997, lk 97.

¹⁵ *Ibid.*, lk 98

¹⁶ *Ibid.*, lk 98

pereliikmete vahel, kus toimepanijaks on isa või kasuisa, ema või kasuema, vennad, õed, vanavanemad jt pereliikmed.¹⁷

Seksuaalse vägivalda aktideks loetakse järgnevad lapsele suunatud tegevused:

1. lapse intiimsete kehaosade hellitamine, katsumine, suudlemine;
2. seksuaalsete toimingute ja materjalide kohatu eksponeerimine;
3. lapse kasutamine täiskasvanu seksuaalseks stimuleerimiseks;
4. teise lapse suguelundite vaatlemisele ahvatlemine;
5. oma suguelundite demonstreerimine lapsele;
6. sõrmega suguühete matkimine;
7. masturbeerimine (suguelundite hõõrumine),
8. vaginaalne suguühe lapsega;
9. suguühe lapse paraku kaudu;
10. suguühe lapsega suu kaudu;
11. suguühe või selle üritamine lapsega;
12. suguühete matkimine peenist imiteeriva vahendiga.¹⁸

Laste vastu suunatud vägivalda puhul on iseloomulik vägivalda korduvus ning pikaajalisus ohvri suunal. Seksuaalne vägivald võib kesta aastaid, kuna lapsel on sellest väga raske rääkida. Sagedased on juhtumid kus last hirmutatakse, ähvardatakse või manipuleeritakse lubaduste või kingitustega. Lapse ei pruugi aru saada, et tegemist on tema vastu toime pandud vägivaldaga. Laps tunneb reeglina häbi ja ennast kaassüüdlasena toimunud ning lisaks on tal hirm, et tema ülestunnistusi ei usuta.

¹⁷ R. Soonets jt (viide 12), lk 98

¹⁸ E. Korp, A. Meres, E. Leppimann, T. Vahe. Võrgustikutöö võimalused lapse aitamisel. Laps- elu, probleemid ja lahendused. Tallinn: Annete & Johannese Trükitööstus 2002, lk 104; R. Soonets jt (viide 12), lk 97-98.

1.2 Laste seksuaalne väärkohtlemine interneti vahendusel

Viimaste kümnendite jooksul on toimunud kiire areng ning hüppeline kasv elektrooniliste, arvuti ning interneti põhiste sidevahendite kasutamises. Lapsed näevad internetis mängulisi, lõputult põnevaid võimalusi säilitades privaatsuse ja anonüümsuse. Paraku kaasnevad interneti laiade võimalustega ka suured riskid. Uues meediakeskkonnas peab avalikkus peamiseks internetis lapsi ohustavateks riskideks pornograafilist, vägivaldset, rassistlikku, vihkamisele või enesevigastamisele õhutavat sisu, ebasündaheid või potentsiaalselt kahjulikke kontakte võõrastega, privaatsuse häirimist, isikuandmete kuritarvitamist ja eakaaslaste omavahelist küberkiusamist.¹⁹

Tänaseks on saanud ilmseks, et internetist on saanud kanal ning vahend, mille abil ning vahendusel seksuaalkurjategijatel on avanenud võimalus laste seksuaalseks väärkohtlemiseks mitmetel erinevatel viisidel. Suur osa seksuaalkuritegudest alaealiste vastu pannakse toime just virtuaalmaailmas. Laste seksuaalne väärkohtlemine internetis hõlmab lasteporno materjalile juurdepääsu taotlemist, üles- ning allalaadimist ning jagamist. Tuginedes Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiivile 2011/92/EL²⁰, (edaspidi ka direktiiv) mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust, hõlmab lasteporno visuaalseid materjale, milles kujutatakse laste seksuaalset kuritarvitamist täiskasvanute poolt. See võib samuti hõlmata kujutisi lastest, kes on kaasatud ühemõtteliselt seksuaalsesse tegevusse, või nende suguelunditest, kui selliseid visuaalseid materjale toodetakse või kasutatakse eelkõige seksuaalsel eesmärgil ning kasutatakse ära lapse teadmisel või teadmata. Lisaks hõlmab lasteporno mõiste samuti realistlikke kujutisi lapsest, kes on kaasatud või on kujutatud kaasatuna ühemõtteliselt seksuaalsesse tegevusse eelkõige seksuaalsel eesmärgil. Lapse ahvatlemine seksuaalsel eesmärgil (grooming) on samuti üks laialt levinud lapse seksuaalse väärkohtlemise vorme internetis, mis sisuliselt tähendab lapsele interneti vahendusel lähenemist kavatsusega hiljem lapsega seksuaalsel eesmärgil kohtuda. Sellised lähenemised kujutavad endast sageli pettemaailma loomist, kuivõrd Internet võimaldab kasutajale ennenägematut anonüümsust, kus väärkohtlejal on võimalus varjata oma tegelikku isikut ja tundemärke, luues ohvrile endast võimalikult atraktiivse kujutelmaga.

¹⁹ V.Kalmus, P. Pruulimann-Vengerfeldt. Laste ja noorte internetikasutus – riskid ja võimalused. -Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.tartu.ee/data/Pille_Pruulmann-Vengerfeldt_EST.pdf (03.04.2014).

²⁰ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/92/EL, 13. detsember 2011, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ELT L 335, 17.12.2011, lk 2.

Laste seksuaalne väärkohtlemine interneti vahendusel hõlmab veel lastele eale mittekohase ebasünda sisuga materjali edastamist, palvet lastel edastada endast või oma sõpradest seksuaalse alatooniga materjali, samuti laste õhutamist seksuaalse alatooniga jutuajamistele või tegevustele.

Lastepornograafia ja laste seksuaalne väärkohtlemine Internetis on arenenud suureks probleemiks. Kõige sagedamini langetakse veebikuriteo ohvriks populaarsetes suhtlus- ja mänguportaalides.

1.2.1 Laste Internetikasutus ja kokkupuuted seksuaalse väärkohtlemisega Internetis

2006. aasta juunis algatati EU Kids Online projekt, mis koondas enam kui 20 Euroopa riigi teadlasi, kes tegelevad laste ja noorte uue meedia kasutuse uurimisega. Projekti eesmärgiks on luua pidevalt täienev ning arenev uuringute andmebaas, andmaks riiklikele ja akadeemilistele üksustele teavet noorte internetikasutuse, sellega seonduvate riskide ja võimaluste kohta. Projekti läbiviimiseks on loodud ühtne riskide ja võimaluste klassifikatsioon, mis võimaldab võrrelda erinevates riikides läbiviidavaid uuringuid.

Uurimus viidi läbi 2010. Aasta kevad-suvel, mil intervjuueriti 25 Euroopa riigis juhuvalimi põhjal 25 142 9- 16aastast last, kes kasutavad internetti, lisaks iga lapse üht vanemat.

Kõne all olevas uuringus nimetati „lasteks“ 9-16 aastaseid internetikasutajaid üle kogu Euroopa. „Internetikasutuse“ osas ei ole määrav, millise seadme abil lapsed, sõltumata asukokast, võrgukeskkonda sisenevad.

Uuringu tulemused näitavad, et internet on muutunud laste igapäevaelu lahutamatuks osaks. Seda tõendab asjaolu, et 93% küsitletutest kasutab internetti vähemalt iganädalaselt, 60% kasutab seda iga päev või vähemalt peaaegu iga päev.

Keskmiseks vanuseks esmasurfajatel on Taanis ja Rootsis 7 ja kaheksas teistes Põhjamaa riigis 8 aastat. Igapäevaselt kasutab internetti üks kolmandik 9-10 aastastest lastest, 15-16 aastaste seas tõuseb see näitaja isegi 80%-ni. Kogutud andmete põhjal on selge, et lapsed hakkavad internetti kasutama väga noores eas.

87% juhtudest kasutavad lapsed internetti kodus ning 63% juhtudest koolis. Samas tuleb silmas pida, et interneti kasutamise võimalus mitmekesistub mobiiltelefoni, pihuarvutite, i-podide jne. arvelt.

Laste tegevus võrgukeskkonnas on väga erinev: 9-16 aastased kasutavad internetti koolitöök (85%), mängimiseks (83%), videoklippide vaatamiseks (76%) ja MSNis olemiseks (62%). Mõnevõrra vähem postitatakse teistega jagamiseks pilte (39%), jagatakse sõnumeid (31%), kasutatakse veebikaamerat (31%), failide jagamise lehekülgi (16%) või blogitakse (11%).

Märkimisväärne on kindlasti, et 59%l 9-16aastastest lastest on mõnes suhtlusportaalis profiil- 26% -l 9-10 aastastest, 49%-l 11-12 aastastest, 73%-l 13-14 aastastest ja 82%-l 15-16 aastastest. Siinkohal tahab autor rõhutada, et tulemuste kohaselt on 26% vastanute väitel nende profiil avalik.

Toetudes EU Kids Online I uuringutulemustele kasutab 96% 9-16aastastest Eesti lastest internetti oma kodus ning enam kui pool neist teeb seda oma toas. Keskmiselt hakkab Eesti laps kasutama internetti 8aastaselt. Internetikasutuse sageduselt on Eesti lapsed Euroopas esirinnas: 82% internetti kasutavatest lastest teeb seda igapäevaselt. Selline kõrge laste internetikasutus seab meid Rootsi ja Bulgaaria järel kolmandale kohale. Interneti liigkasutamise poolest on Eesti lapsed esimesel kohal. Pooled uuringus osalenud lapsed tunnistavad, et interneti liigtarbimise tulemusel on neil mõni muu tegevus sageli hooletusse jäänud.

Eesti laste osalus sotsiaalsuhtluskorraldustes on 71%, millega olema Euroopas 7.-8. kohal. Sotsiaalsuhtluskorraldustes ei ole laste suhtlusringkond märkimisväärselt suur, kuid 30% Eesti lastest on

sotsiaalvõrgustiku profiil avalik ning 27% lastest on seal avaldanud oma koduse aadressi või telefoninumbri.

Seksuaalse alatooniga piltide nägemise osas on Eesti esirinnas. Tervelt 29 % lastest kinnitas, et on 12 viimase kuu jooksul veebikeskkonnas seksipiltidega kokku puutunud. Veebikeskkonnas seksipilte näinud lastest olid sellest häiritud 49%, mis seab meid taas Euroopas esikohale koos Türgi lastega. Samas omavad Eesti lapsevanemad head ülevaadet laste seksipiltidega kokkupuutest. 31% vanematest arvas, et tema laps on internetis kokkupuutunud seksipiltidega. Laste vanematest, kelle laps oli viimase 12 kuu jooksul internetis seksipiltidega kokku puutunud, kinnitas seda 50%, 26% ei osanud küsimusele vastust anda ja 24% oli arvamusel, et nende laps ei ole seksuaalse alatooniga pilte näinud.

Seksuaalse sisuga sõnumite saamise osas on Eesti lapsed Euroopas 4.-6. kohal ühes Leedu ja Prantsusmaaga. Seksisõnumeid saatnud on 3%. Uuringust selgub, et lapsevanemad alahindavad laste kokkupuuteid seksuaalse sisuga sõnumitega. Eestis arvab üksnes 9% vanematest, et tema laps on seksisõnumitega kokku puutunud. Nende laste vanematest, kelle laps oli seksisõnumeid saanud, oli sellest teadlik 55%, 26% ei osanud küsimusele vastata. 34% lastest tunnistas, et tunnevad end seksisõnumitega kokkupuutel häirituna.

Üheks suurimaks ohuks laste jaoks peetakse internetis kohatud inimestega näost näkku kohtumist. Ka siinkohal on Eesti lapsed Euroopa kontekstis ohtlikult kõrgel protsendil esindatud. Interneti tutvavatega on kohtumas käinud 25%. 54% lastest olid tutvust teinud inimestega, kellega nad kunagi varem kokku puutunud ei olnud. Euroopa keskmiseks selles osas on 30%. Eesti lapsevanematest usub, aga üksnes 11%, et nende laps on internetist leitud tutvavaga kohtumas käinud.²¹

²¹ LSE Media and Communications. EU Kids Onlile.- Available online:
<http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/Home.aspx> (21.03.2014).

Autor rõhutab siinkohal ilmnevat vanemate teadmatust oma laste tegevuse suhtes. Internetis tutvunud inimestega kohtunud laste vanematest teadis vähem kui kolmandik, et nende laps on sääraselt toiminud. Tervelt kaks kolmandikku olid veendunud, et sellist asja ei ole üldse juhtunud. Oluline erinevus laste käitumise ja vanemate uskumuste vahel ilmnis just Eesti puhul.

Aktiivse lapse internetikasutamise vahendamisega (internetikasutusest rääkimine, kooskasutamine, kasutamise ajal läheduses viibimine) tegeleb Eestis laste sõnul 86% ja vanemate sõnul 90% vanematest. Internetiturvalisuse osas on vanematelt õpetusi saanud 89% Eesti lastest, seda nii laste kui ka vanemate sõnul.

Euroopa keskmine vanematepoolse internetikasutuse piiramise määr on 85%-90%. Laste ütluste kohaselt piirab 61% vanematest teatud *online*-tegevusi, nt MSNi või suhtlusportaalide kasutamist, vanemate ütluste kohaselt on vastav protsent 73. Lapse internetikasutuse monitoorimise osas jääb Eesti Euroopa keskmise taseme sisse. Laste arvates jälgib 53% ja vanemate sõnul 61% vanematest, milliseid lehekülgi laps külastab.

Tehniliste vahendite kasutamine (sisufiltrid, viirustõrje jms) jääb vanemate hinnangul 16% juurde. Laste sõnul kasutab vastavaid vahendeid vaid 12% vanematest. Euroopa keskmine näitaja on umbkaudu 30%.

Eestis on laste internetikasutuse vahendamisel küllaltki aktiivsed õpetajad. Eesti lastest ütles 72%, et õpetajad on kasutanud aktiivse vahendamise meetodeid ning 15% mõnda alternatiivset vahendamise viisi. Andmeid võrreldes võib väita, et Eestis on õpetajatel turvalisema internetikasutuse osas lapsevanemate kõrval peaaegu võrdne roll.²²

²² LSE Media and Communications. EU Kids Online.- Available online: <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/Home.aspx> (21.03.2014).

Eeltoodud tulemused Eesti laste suure internetikasutus kohta näitavad autori hinnangul selgelt laste suurt riski langeda seksuaalse väärkohtlemise ohvriks Interneti vahendusel. Erakordselt ohtlikuks ning murettekitavaks peab autor asjaolu, et üle poole lastest on Interneti vahendusel tutvust teinud isikutega, kellega nad kunagi varem kohtunud ei ole. Lisaks on 25% lastest Interneti tuttavatega, isikutega kelle tegelikust identiteedist ning kavatsustest nad midagi ei tea, ka reaalselt kohtumas käinud.

Suure laste Interneti kasutuse tingimustes on lastel pornograafilise materjaliga kokkupuutumine väga lihtne ning tõenäoline. Pornograafilise materjali kättesaadavus ning sellega kokkupuutumine muudab noorte hinnanguid pornograafia suhtes leebemaks ning on seega ohtlik hälbivale käitumisele kalduvate noorukite seas.²³ Samuti näitab USA ja Euroopa õiguskaitsealane jälitustegevus selget seost laste seksuaalse kuritarvitamisega seotud väikelapsi sisaldavate materjalide allalaadimise ja väljaspool võrgukeskkonda toimepandud laste kuritarvitamise vahel.²⁴

Magistritöö raames läbi viidud intervjuude käigus on eksperdid avaldanud arvamust, et interneti vahendusel seksuaalkuriteo ohvriks langenud laste puhul võivad tagajärjed olla katastroofilised. Kergemad on juhtumid, kus lapsed puutuvad kokku häirivate materjalidega, kuid esineb juhtumeid, kus fotode, suhtlusportaalide või veebikaamera vahendusel edastatakse võõrastele isikutele enesest paljastavat seksuaalse alatooniga materjale. Antud materjal annab isikule võimaluse asuda ohvrit manipuleerima, ähvardades materjal avalikustada ning edastada suhtlusportaalil nähtavale sõprusringkonnale. Juhul kui väärkohtleja ka materjali avaldab, on selle levikut ning avaldamise tagajärge juba väga keeruline piirata. Eeltoodu tulemusel võib ohver langeda veel eakaaslaste kiusu ning pilgete alla, mistõttu toimub ohvri täiendav traumeerimine. Kuivõrd internetis leviv materjal on kõigile kättesaadav ning salvestatav, ei ole võimalik viimase levikut ohvril kuidagi piirata ning kiusamise ning mõnituste ringist näib väljapääs võimatuks.

²³ K. Soo, D. Kutsar. Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte seas. Sotsiaaluuring. Tartu. 2004 lk 27

²⁴ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee aramus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi nõukogu direktiiv, milles käsitletakse laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ja millega tunnistatakse kehtetuks raamotsus 2004/68/JSK“. Brüssel: 2010, lk 4.

1.3 Näiteid praktikast

Laste seksuaalne väärkohtlemine on üks õõvastavamaid ja raskemaid kuritegusid ühiskonnas, mille on rikutud laste kehaline ja vaimne puutumatus, mistõttu autor leiab, et antud probleemi käsitlemine peab ühiskonnas leidma suuremat tähelepanu ning kõlapinda. Probleemist rääkimine ning selle tõstatamine aitab laiemalt mõista väärkohtlemise tõsiseid ning sageli pöördumatuid tagajärgi, mis mõjutavad ohvri ning kaudselt ka kogu ühiskonna edasist arengut ja heaolu. Üksnes vaimselt ja psüühiliselt terved lapsed kindlustavad turvalise ühiskonna tulevikus, mistõttu on kriitilise tähtsusega lastekaitse võimalikult põhjalik ja detailne seadusandlik regulatsioon tagamaks laste vaimse ja seksuaalse arengu kaitse. Autor toob välja tõestisündinud juhtumid lastega, mille käigus on aset leidnud lapse enesemääramiseõiguse lubamatu rikkumine. Järgnevad lood aitavad illustreerivalt mõista kui raskete kuritegudega on tegemist ning miks on ohvritele vajalik kindlustada efektiivseimad võimalikud abi saamise võimalused. Jutustustes on isikute nimed muudetud.

1.3.1 Marica lugu

Kui Marica oli 11- aastane, meelitas alkoholi joobes olev isa tütre enda juurde voodisse, hakkas teda silitama ja paitama, pani oma suguelundi tütrele reite vahele, käskis seda katsuda ja purustas sõrmedega tütre neitsinaha. Marica ema oli sellel ajal tugevas alkoholijoobes, magas kõrvalvoodis ja ei kuulnud tütre karjeid. Isa keelas karmilt tütrele juhtunust rääkida. Järgmistel kordadel lähenes Marica isa tütrele alles siis, kui oli viinud oma naise tugevasse alkoholi joobesse. Tihti sundis ta ka tütar alkoholi tarvitama. Kiu isa oli Maricat seksuaalselt kuritarvitanud ligi pool aastat, keelas ta tütrele suhtlemast oma eakaaslastega ja jälgis, et tütar oleks pidevalt tema mõjusfääris.

Ühel sügisõhtul, kui 11- aastane Marica õues mängis, otsustas ta julguse kokku võtta ja oma murest sõbrale rääkida. Kui Marica oli jutu lõpetanud, oli sõber silmnähtavalt ehmus ja ei osanud tütarlast kuidagi lohutada. Selle asemel, et sõbralt toetust või lohutust saada, pöördus sõber Maricast ära ja tüdruk jäi oma muredega üksi. Marica pidi nüüd leppima ka sõbra kaotusega. Pere elas oma elu edasi ning isa hoolitses pereliikmete eest tehes kodutöid, käies poes jms. Säärane abi oli perele igati vajalik, kuna Marica ja tema ema olid mõlemad tugeva puudega invaliidid ning ei

olnud võimelised ilma kõrvalise abita hakkama saama. Kui Marica sai 12- aastaseks, oli isa tütrega osaliselt sugulises vaekorras ning kui Marica oli juba 14, „kasutas“ isa Maricat kui naisterahvast. Need seksuaalvaekorrad toimusid reeglina alati siis, kui isa oli alkoholihoobes.

Ühel päeval, kui Marica oli üksinda kodus, kuulis ja juhuslikult raadiost saadet, kus räägiti verepilastusest. Marica rääkis juhtunust emale ning sealt edasi hakkas juhtunut uurima politsei. Marica oli seksuaalse kuritarvitamise ohvriks peaaegu 5 aastat.²⁵

1.3.2 Väikelinna lugu

30- aastane Anton, kes vabanes 1994. Aastal kinnipidamiskohast, asus elama ühte väikelinna korterisse koos oma ema ja õe Jaanika perega. Korter oli 3-toaline. Ühes toas elas Jaanika koos kahe alaealise lapse, 4-aastase Raini ja 1-aastase Riinaga, teises Antoni ema ning kolmandasse tuppa asus elama Anton. Peagi kolis Antoni juurde elama 14-aastane Kristi. Antonil puudus kindel sissetulek ja ta tarvitas sageli alkoholi ja seda ka koos Kristiga.

Hirmsad sündmused said alguse 1996. aastal, kui Anton olles täiskasvanutest ainsana kodus, kutsus enda tuppa õde Jaanika noorema lapse, 3-aastase Riina. Anton käskis lapsel püksid maha võtta ja voodisse heita. Seejärel võttis Anton endal püksid jalast ja heitis ennast tüdruku peale ning hõõrus oma sugutit vastu lapse paljast alakeha. Anton kutsu ka korduvalt mõlemad õde Jaanika lapsed, Riina ja Raini oma tuppa, sundis poissi tüdrukul pükse maha võtma, käskis tüdrukul voodisse pikali heita ja käskis Rainil õe paljast alakeha lakkuda. Hilisemalt alustas Anton Raini pärasoole kaudu oma sugukirge rahuldama.

Alates 1996. A suvest hakkas Anton korterisse meelitama 10- aastast peretuttavat Maarit. Ühel korral, kui Anton ja Kristi olid mõlemad alkoholihoobes, käskis Anton Maaril jääda nende voodisse magama. Öösel voodis olles, käskis Anton Maaril püksid ära võtta ja kui tüdruk hakkas vastu, rebis Anton tüdrukul püksid maha, heitis tüdruku peale ning hakkas oma sugutit eneserahuldamise eesmärgil vastu tüdruku alakeha hõõruma. Kogu „tegevus“ tekitas tüdrukule tugevat füüsilist valu. Eeltoodu toimus kõik elukaaslase Kristi juuresolekul. 1997. A märtsis tegi Anton oma elukaaslasele Kirstile ettepaneku meelitada õues mängivad 7-aastased tüdrukud Ly ja Kaari oma korterisse. Kristi, olles teadlik, et Anton rahuldab laste peal oma sugukirge, meelitas tüdrukud tuppa öeldes, et Anton tahab neile maiustusi pakkuda. Korteris viis Kristi lapsed Antoni

²⁵ Seksuaalkuriteod laste suhtes. Abimaterjal õppefilmi “Tegi pätti 4” juurde. Tallinn: Kuriteoennetuse sihtasutus 2006, lk 44

tuppa. Tüdrukud hakkasid hirmust nutma ning Kristi ja Anton sidusid nende käed ja jalad toast leitud nööriaga kinni. Siis rebis Anton nutval Ly'l püksid jalast, lükkas ta voodile pikali, ja rahuldas Kristi juuresolekul ennast vastu tüdruku alakeha. Sama toimus Kaariga. Eeltoodud kuritarvitused mehe poolt kestsid kuni 1997. Aasta jõuludeni, mil Riina ja Raini ema Jaanika juhtunust teada sai ja politseile teatas.²⁶

1.3.3 „Hispaanlanna“ juhtum

2008. aasta alguses pöördus Eesti õiguskaitseorganite poole mitu noort inimest, kes väitsid end olevat suhelnud internetis hispaania päritolu tüdrukuga, kellele saatsid endast muuhulgas alasti pilte ning videoid. Esialgu olid vestlused tavapärased, kuid mõni aeg pärast intiimsete piltide kätte saamist, alustas hispaanlanna noormeeste manipuleerimist. Väidetava neiu lubas kompromiteerivad failid noormeeste tuttavatele laiali saata, juhul kui nad endist uusi pilte ja videoid ei saada.

Politseiuurimise käigus selgus, et kahtlustatav oli enda jaoks loonud kindla legendi, mida oma ohvritele jutustas. Ta esitles ennast Hispaaniast pärit 15-16 aastase tütarlapsena nimega Lisha või Elisha da Souza, kes elab Tallinnas Nõmmel. Kahtlustatav lõi pildi ka oma perekonnast, koolist ning hobidest, püüdes muuta end sellega ohvritele lähedasemaks, usaldusväärsemaks. Legendis muudeti erinevate noormeestega suheldes vaid üksikuid detaile. Lisha saatis noormeestele pilte ka iseendast, kus ta oli napilt rietatud, alasti, videoid lähedalt filmitud masturbeerimisest ja vibraatoriga enda rahuldamisest jne. Ta palus enda pilte mitte levitada, soovides jätta süütu, tagasihoidliku tütarlapse mulje. Tegelikkuses oli tegemist internetist vabalt kätte saadava pornograafilise materjaliga kolmandast isikust. Lisha kujundas endast „kombeka tüdruku“, kes ei suhelnud täiskasvanud noormeestega. Ta põlgas ära noormehed, kelle vanus ületas 20 eluaastat, sõimates neid kohati pervertideks.

Suhtlust alustas Lisha noormeestega suhtlusportaali Rate kaudu (www.rate.ee). Lätis tegutses kurjategija suhtlusportaali (www.face.lv) kaudu ning Norra noormeestega kasutas ta eelkõige Jippii ja Facebook portaale. Kahe viimase suhtlusportaali vahendusel soovisid neiuiga suhtlusesse asuda ka mõned inglise ja hollandi noormehed.

²⁶ *Ibid*, lk 44.

Eesti kontekstis valis Lisha (www.rate.ee) kaudu sobiva noormehe välja ning lisas ta endale MSN-i. Noormehed lisasid neiu kontaktidesse ning alustasid pahaaimamatult suhtlust. Reeglina sai Lisha poistega alati jutule. Vestlused algasid tavapärasel, igapäevastel teemadel, muutudes ajapikku intiimsemaks. Ta nõudis poistelt paljastavaid pilte ning videoid, mis vastasid tema soovile ning maitsele. Juhul, kui noormees tõrkus pilte saatmast, hakkas ta ähvardama, et saadab juba olemasolevad pildid noormehe sõpruskonnale laiali. Ähvardused viis „hispaanlanna“ ka täide. Eesti kontekstis osutus ähvardamine edukaks, kuna Eesti on väga väike ja kaudselt tunnevad kõik kõiki. Rate-s on olemas suhtlusportaalidele omased kommuunid, kus on näha, millises koolis, trennis vms keegi käib. Suhtlusportaalides nähtav sõprade ring teeb manipuleerimise ning ähvardamise äärmiselt lihtsaks.

Eesti ametivõimud tuvastasid IP aadressi ning kahtlustatava kasutatud telefoni abil kurjategija 2009 aasta kevadeks.²⁷ Tulenevalt asjaolust, et ohvreid oli peale Eesti ka teistes Euroopa riikides anti uurimine üle Hispaania ametivõimudele. Hispaanias on kõne all oleva kuriteo eest võimalik määrata karmim karistus kui Eestis kehtiva seadusandluse alusel. Hispaania politsei tegevusetuse tagajärjel õnnestus tuvastatud internetiperverdil Benjamin Cabello Sanchezel aga jätkata internetis noorukite ahistamist.

2009. aasta septembris ilmus Eesti meedias uus juhtum, kus Hispaania noormees manipuleeris 15 aastase Kaspariga (nimi muudetud), esitades nilbeid nõudmisi hoides tervet pere hirmu all.

Juhtumi avalikuks tulemise järel tegi prokuratuur Hispaania kolleegidele järelepärimise, mis viis lõpuks kurjategija vahistamiseni. Hispaania ei põhjendanud kurjategija vahistamisega viivitamist.²⁸

Ainuüksi Eestis langes ahistaja ohvriks 43 noormeest. 14aastane Viljandimaa noormees, Sten ei suutnud hispaanlase terrorile vastu seista ning võttis endalt selle tagajärjel elu.

²⁷ Sariahistamise anatoomia: kuidas kümned poisid lolliks tehti. Eesti Rahvusringhääling. – Arvutivõrgus: <http://etv.err.ee/index.php?0554837> (15.02.2014).

²⁸ L. Brinkman.. Netipervert hispaanlanna pandi lõpuks trellide taha. – Õhtuleht 20.10.2009

1.4 Seksuaalse väärkohtlemise mõju lapsele

Alaealise seksuaalne kuritarvitamine avaldab paratamatult alati mõju lapse füüsilisele, emotsionaalsele, intellektuaalsele ja sotsiaalsele arengule. Väärkohtlemise ohvriks ei ole seega mitte üksnes alaealine ise, vaid kaudselt ka tema lähedased ning ühiskond laiemalt.²⁹

Laste seksuaalse kuritarvitamise keskmine algusiga on tüdrukutel 11 eluaastat ning poistel 12 eluaastat.³⁰ Uuringud on näidanud, et lapsepõlves seksuaalselt kuritarvitatud naised kalduvad rohkem depressioonile, nendel on teistest madalam enesehinnang. Paljudel ohvritel esineb väärastunud arusaamu: „ohulik on saada kellegagi lähedaseks, sest alati petetakse, võrgutatakse või tehakse sulle haiget“; „ma olen teistest alavääristuslikum, sest mul ei ole normaalseid kogemusi“; „ühtegi meest ei või usaldada“; „ükski mees ei taha minust hoolida ilma seksuaalsuheteta“. Ohvrite ravi käigus on suurel määral ilmnenu nende süütunne, viha ning enesesüüdistus. Enamus läbiviidud kliinilisi uuringuid tõestab, et alaealiselt seksuaalselt kuritarvitatud isikutel on hilisemas elus seksuaalprobleeme. Laste seksuaalset väärkohtlemist saab siduda prostitutsiooniga. Suurel hulgal prostituute on väitnud, et neid on lapsepõlves seksuaalselt kuritarvitatud. On leitud, et ohvritel on kalduvus ühineda sotsiaalsete gruppidega, kus on ülekaalus vägivaldne käitumine, narkootikumide ning alkoholi tarvitamine. Ohvritel esineb somaatilisi kaebuseid (nt peavalud); obsessivne - kompulsivne käitumine; söömishäired; enesetapukatsed; destruktivne käitumine.³¹

Sarnaselt naisohvritega esineb meestel depressioon, isolatsioon, vähene enesemõistmine, raskused suhete loomisel ja säilitamisel ning seksuaalprobleemid. Lisaks leiavad mehed, et neil on identiteedi puudus või sooidentsuse häired, seksuaaleelistuse konfliktid, seksuaaldüsfunksioonid, seksuaalne külgetõmme laste poole ja seksuaalkomplikatsioonid.³²

Lapsena seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenud isikutel on suur tõenäosus täiskasvanuna kujuneda ise väärkohtlejaks. Seksuaalselt väärkoheldud isikud sageli kasutavad seksuaalselt ära

²⁹ M. Rosental, K. Tilk. Lapse seksuaalne väärkohtlemine Eestis. Tartu: Tartu Ülikool. Avaliku halduse ja sotsiaalpoliitika osakond, 1999, lk 31.

³⁰ L. Auväär. Õigusseksuoloogia. Õpik juristidele, meedikutele, pedagoogidele, psühholoogidele, sotsiaaltöötajatele. Tallinn: 1997, lk 99.

³¹ *Ibid*, lk 101-102.

³² *Ibid*, lk 102.

oma järeltulijaid, millest tulenevalt avaldab lapse seksuaalse väärkohtlemise juhtum mõju mitmetele põlvkondadele.³³

Lapse seksuaalse väärkohtlemise tagajärgede raskus tuleneb erinevatest asjaoludest. Olulisemateks määrajateks, milline on seksuaalse väärkohtlemise mõju lapsele, on lapse vanus väärkohtlemise ajal, viis, kuidas last on seksuaalselt väärkoheldud, perioodi pikkus, mille jooksul on last väärkoheldud ning lapse ja väärkohtleja omavaheline suhe.³⁴ Laastavamalt on mõjutatud nooremad lapsed, kuna nende kesknärvisüsteem ja kognitiivsed funktsioonid ei ole täielikult välja arenenud. Mida parem on lapse vaimne tervis, seda paremini suudab ta taluda väärkohtlemise kogemust. Arvestada tuleb väärkohtlemise raskusastmega, seotust väärkohtlejaga, vanemate reaktsiooni pärast väärkohtlemist ja kindlasti ohvrile võimaldatud abi kvaliteeti.³⁵

Lapse psüühikale avaldab väga suurt mõju tuvastatud kuriteo menetlemine. Teemakohastel vestlustel lapsohvritega tuleb olla äärmiselt delikaatne, kuna kriminaalmenetluse ja kohtutoimingutest tulenev trauma, võib seksuaalkuriteo tulemusel tekkinud emotsionaalset kahju veelgi suurendada.³⁶

1.5 Väärkoheldud laste osakaal ühiskonnas

Täna puudub ülevaade statistikast, milline on seksuaalselt väärkoheldud laste osakaal ühiskonnas, kuna andmeid sisuliselt ei koguta, ühtset andmebaasi ei ole. Autori hinnangul on see suureks puuduseks, kuna sellest tulenevalt ei ole ülevaadet hetke olukorrast ning ei ole võimalik plaanida ka vajalikku ning tõhusat ennetusstrateegiat ning vajalikke ennetusmeetmeid.

Laste seksuaalse väärkohtlemise infoallikateks on konkreetsed avalikuks tulnud juhtumid, mida lahendatakse; rahvastikuküsitlused ning juhtumid, mis tulevad ilmsiks hiljem, kui ohver on juba

³³ D. Glaser, S. Frosh. Child Sexual Abuse. Second edition. London ; Basingstoke : Macmillan 1996, lk 21-22.

³⁴ C. Svedin, K. Back. Children who don't speak out. Falun: Scandbook 1996, lk 22.

³⁵ M. Rosental jt (viide 27), lk 34.

³⁶ L. Auväärt (viide 28), lk 103.

täiskasvanu ning otsustab pöörduda psühholoogi poole abi saamiseks. Paljud väärkohtlemise juhtumid toimuvad „suletud uste taga“ ning ei tule kunagi avalikuks, kuna perekond varjab juhtunut ning lapsel endal on juhtunust häbi rääkida ning tal ei ole ühtegi lähedast isikut, kellele niivõrd delikaatset mure kurta ning abi paluda. Kuriteoliigi latentsuse näitena võib tuua ka Varvara juhtumi Narvas, kus pärast juhtumit tuli ilmsiks ka mitmeid teisi piirkonnas aset leidnud laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumeid.

Magistritöö raames läbi viidud intervjuude käigus märkis üks ekspertidest, kes viib läbi koolitusi laste seksuaalse väärkohtlemise teemadel, et üldjuhul ei möödu ükski koolitus juhtumita, kus pärast koolituse lõppemist ei tuleks keegi tema juurde, kes soovib rääkida oma kogemusest ning isiklikust kokkupuutest seksuaalse väärkohtlemisega lapse eas. Eeltoodu näitab selgelt, et lapsena hoitakse juhtumid sageli enda teada ning avatakse end üksnes siis kui nähakse, et kannatanuid on ka teisi ning nad ei ole oma mures ning valehäbis üksi.

Tartu laste tugikeskus on alates 1995. aastast tegelenud väärkoheldud laste abistamisega. Tugikeskuse juhataja hinnangul saab igal aastal keskses abi umbes 400 last, kellest osa käib trauma tagajärgi ravimas pikemat aega – kuid või koguni aastaid. Abivajavatest lastest on aastas umbes 10-11%, s.t 40-44 last, seksuaalselt väärkoheldud. Väärkohtlejaks võib siinjuures olla nii inimene pereringist, tuttav, võõras täiskasvanu kui ka teine laps.³⁷

Politsei statistika kohaselt³⁸ registreeriti 2013. aastal Eestis kokku 363 seksuaalkuritegu, millest 286 ehk 79% oli toime pandud alaealiste s.o alla 18-aastaste suhtes. Seksuaalkuritegudest moodustasid suurema osa kontaktset seksuaalkuriteod, millest peaaegu kõik pandi toime alaealiste vastu. Üksnes viiel juhul 104-st oli kannatanuks täisealine naine. Kontaktsete seksuaalkuritegude hulga ei arvata lasteporno valmistamist ja võimaldamist ning lapse seksuaalset ahvatlemist. 2013. Aastal registreeriti kokku 13 kuritegu seksuaalse enesemääramise vastu, mille toimepanijajaks olid alaealised. Neist 8 olid vägistamise juhtumid

³⁷ Eesti Kohtuekspertiidi Instituudi 76. Aastapäeva konverents. Laps-vähivalla ohver. Eesti kohtuekspertiisi instituut. – Arvutivõrgus: http://www.ekei.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=59615/ekei_76apva_konferents_A5.pdf. (02.04.2014), lk 4.

³⁸ Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2013. Tallinn: Kriminaalpoliitika uuringud 2013.

karistusseadustiku³⁹ (edaspidi ka KarS) §141 järgi, 4 sugulise kire vägivaldse rahuldamise kuritegu (KarS §142) ja üks suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu lapsealisega (KarS §145). Viimase juhtumi menetlus lõpetati tulenevalt asjaolust, et teo toimepanija oli süüvõimetu alaealine. Teo toimepanijaks oli kümneaastane ning kannatanuks nelja-aastane. 2013. Aastal esines juhtumeid, kus õpetaja või teine koolitöötaja kaasas alaealisi sugulise kire rahuldamisele. Suures osas olid lastevastaste seksuaalkuritegude toimepanijaiks kodus isa, kasuisa või teised lähisuulased (nt vanaisa, vend). Kannatanuteks osutusid üldjuhul tüdrukud, kuid oli ka juhtumeid, kus kannatanuks olid ainult poisid, ja ka neid, kus kannatanuteks olid nii poisid kui tüdrukud. 2013. Aastal registreeriti politsei poolt neli liputamisejuhtumit, kus mees masturbeeris avalikus kohas (kinos, lasteaia juures autos, tänaval) 5-11 aastaste tüdrukute nähes.

2013. aastal registreeriti kokku 70 pornograafiakuritegu. Pornograafiakuritegude koguarvu moodustasid lasteporno valmistamise ja selle võimaldamise kuriteod. 70 juhtumist 33 juhul oli tegemist võrgus oleva arvuti kaudu foto-, joonis- või videofailide üleslaadimise ja seeläbi kättesaadavaks tegemisega. Alates 2006. Aastast on lasteporno valmistamise ja selle võimaldamise (KarS § 178) juhtumid olnud kasvutrendis. Kui 2006 aastal esines 29 juhtumit, siis aastal 2013 registreeriti 70 juhtumit.

³⁹ Karistusseadustik. - RT I 2001, 61, 364... RT I, 26.02.2014, 6

2. Lapse normaalset vaimset, seksuaalset ja kõlbelist arengut kaitsev seadusandlus

Lapse õiguste kaitse puhul on tegemist temaatikaga, mis hõlmab väga mitmeid erinevaid valdkondi, millest tulenevalt käesoleva teemakäsitluse juures on relevantset nii Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni poolt vastu võetud, Euroopa Liidus kehtestatud, kui ka siseriiklikud õigusaktid. Oluliste dokumentidena tuleb ära märkida ka erinevad riigisisese strateegiadokumendid nagu Laulasmaa deklaratsioon, Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018, Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010–2014, Laste ja perede arengukava aastateks 2012–2020.

Käesolevas magistritöös käsitleb autor lapse normaalse vaimse, seksuaalse ja kõlbelise arengu kaitset, mistõttu annab autor alljärgnevalt ülevaate dokumentides, mis eeltoodud õigushüve kaitset õiguslikult reguleerivad.

2.1 ÜRO lapse õiguste konventsioon

Vaieldamatult on kõige olulisemaks dokumendiks lastekaitset ÜRO lapse õiguste konventsioon, millega Eesti ühines 26.09.1991 aastal. ÜRO lapse õiguste konventsioon on vastu võetud ÜRO peassaamblee poolt 20. novembril 1989. a., sätestades rahvusvaheliselt tunnustatud õigused, mis kuuluvad igale lapsele kogu maailmas alates sünnist kuni 18-aastaseks saamiseni. Ülemaailmselt on konventsiooniga ühinenud 191 riiki. Kõikidel konventsiooniga ühinenud riikidel lasub kohustus viia oma siseriiklik seadusandlus kooskõlla konventsiooni põhimõtetega. Riik peab tagama konventsiooni põhimõtete elluviimise, koostades vastavad tegevuskavad ning tagama ressursi nende täitmiseks. Riigi enda ressursside nappuse korral on vajalik rahvusvaheline koostöö. Riikide poolt esitatud kandidaatide seast on valitud 18 eksperti, kellest on moodustatud lapse õiguste komitee, jälgimaks lapse õiguste konventsiooni täitmist. Konventsiooniga ühinenud riik kohustub regulaarselt esitama komiteele aruandeid konventsiooni nõuete täitmise kohta ning laste olukorrast oma maal. Konventsioon koosneb 54-st artiklist, mis sisaldavad nii lapse põhiõigusi kui ka poliitilisi, majanduslikke, sotsiaalseid ja kultuurilisi õigusi.

Käesoleva magistritöö kontekstis juhib Autor tähelepanu kõnealuse konventsiooni artiklitele 19 ja 34. Artikli 19 kohaselt on osalisriigid kohustatud rakendama kõiki seadusandlikke, administratiivseid, sotsiaalseid ja haridusalaseid abinõusid, et kaitsta last igasuguse füüsilise ja vaimse vägivalla, ülekohtu või kuritarvituse, hooletussejätmise, hooletu või julma kohtlemise või ekspluateerimise, kaasa arvatud seksuaalse kuritarvituse eest, kui laps viibib vanema(te), seadusandliku hooldaja või seaduslike hooldajate või mõne teise lapse eest hoolitseva isiku hoole all. Niisugused kaitseabinõud peaksid hõlmama tõhusaid vahendeid sotsiaalprogrammide ellurakendamiseks, mis tagaksid vajaliku toetuse lapsele ja nendele, kes tema eest hoolitsevad, samuti ka muude eelpool nimetatud lapse väärkohtlemise juhtude vältimise, kindlakstegemise, neist teatamise, nendele osutamise, nende uurimise, käsitlemise ja järelmenetluse ning vajadusel kohtuliku sekkumise.

ÜRO lapse õiguste konventsiooni artikkel 34 sätestab osalisriigi kohustuse kaitsta last igasuguse seksuaalse ekspluateerimise ja seksuaalse ärakasutamise eest. Selleks võtavad osalisriigid tarvitusele vastavad riiklikud, kahe- ja mitmepoolsed abinõud vältimaks:

- Lapse ahvatlemist või sundimist osalema ükskõik millises ebaseaduslikus seksuaaltegevuses;
- Lapse kasutamist prostituudina või mõnel muul ebaseaduslikul seksuaalsel eesmärgil;
- Laste kasutamist pornograafilistes etendustes ja materjalides.

Eesti Vabariik ühines ÜRO lapse õiguste konventsiooniga 1991. a septembris ning konventsioon jõustus Eesti suhtes 20. Novembril 1991. a.

Eesti Vabariigi põhiseadusega on ära määratud rahvusvahelise õiguse normide asend Eesti õigussüsteemis. Vastuolu ilmnemisel Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse põhiseaduse paragrahvidest 3 ja 123 lähtuvalt välislepingu sätteid. Eeltoodust lähtuvalt on Riigikogu poolt ratifitseeritud ÜRO lapse õiguste konventsioon Eesti õigussüsteemi osa ning on otsekohaldatav kohustus.⁴⁰

⁴⁰ ÜRO lapse õiguste konventsiooni aruanne.- Arvutivõrgus:
www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/.../LOK_1_56.pdf (10.03.2014)

2.2 Lapse õiguste konventsiooni laste müüki, lasteprostitutsiooni ja pornograafiat käsitlev fakultatiivprotokoll

2000. aasta mais ühines eesti ÜRO lapse õiguste konventsiooni valikulise protokolliga. Lapse õiguste konventsiooni laste müüki, lasteprostitutsiooni ja pornograafiat käsitlev fakultatiivprotokoll⁴¹ jõustus 18. jaanuaril 2002. a. Fakultatiivprotokoll seab riigile kohustuse keelustada ja karistusõiguslikult sanktsioneerida lapse müük, prostitutsioon ning pornograafia. Artikli 5 kohaselt kohustub riik üldjuhul andma riike lapse suhtes keelustatud teo toime pannud isikut välisriigile välja ning artikkel 10 tegema riikidel omavahelist koostööd nii lapse suhtes teo toime pannud isiku tuvastamiseks, karistamiseks, kui ka seksuaalse väärkohtlemise alase ennetustegevuse tõhustamiseks. Märkimisväärne on siinkohal artikkel 8, mis sätestab, et laps, kes on kannatanud väärkohtlemise all, on õigustatud saama erilist kaitset ja tuge kriminaalprotsessi raames, mis väärkohtleja suhtes algatatakse. Protsessi peavad läbi viima selleks spetsiaalse väljaõppe saanud isikud, lapsele peavad tagatud olema esindamise ja nõustamise teenused ning menetlus peab toimuma viivitusteta. Andmete avaldamine väärkohtlemise ohvriks langenud lapse ja/või tema perekonna kohta ei ole lubatud. Artikkel 9 sätestab riikide kohustuse võtta kasutusele kõik poliitilised, sotsiaalsed ja muud programmid ning meetmed, sealhulgas laiaulatuslik ennetustöö, et ennetada laste sattumist seksuaalse väärkohtlemise ohvriks. Artikkel 9 kohustab riike kasutusele võtma kõikvõimalikke meetmeid väärkohtlemise ohvriks langenud laste reintegreerimiseks ühiskonda.

⁴¹ Lapse õiguste konventsiooni laste müüki, lasteprostitutsiooni ja -pornograafiat käsitlev fakultatiivprotokoll. - RT II 2004, 23, 94.

2.3 Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/92/EL, 13. Detsember 2011, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ja mis asendab nõukogu raamotsuse 2004/69/JSK

Direktiiv võeti Euroopa Parlamendi poolt vastu 13. detsembril 2011 ning see tuli liikmesriikidel siseriiklikku õigusesse üle võtta hiljemalt 18. detsembriks 2013.⁴²

Rasked kuriteod, nagu laste seksuaalne ärakasutamine ja lasteporno, nõuavad terviklikku lähenemisviisi, mis hõlmab teo toimepanijate suhtes kriminaalmenetluse läbiviimist, lapsohvrite kaitset ja kõnealuste kuritegude tõkestamist. Nimetatud süütegude vastase võitlusega seotud meetmete rakendamisel tuleb esikohale seada lapse huvid, nagu see on sätestatud Euroopa Liidu põhiõiguste hartas ja ÜRO lapse õiguste konventsioonis. Laste seksuaalse väärkohtlemise vastane direktiiv pakub tervikliku õigusliku raamistiku selle eesmärgi saavutamiseks.

Laste seksuaalse väärkohtlemise vastase direktiiviga kehtestatakse erinevad kaitsemeetmed seksuaalselt väärkoheldud laste jaoks ning reguleeritakse lastepornovastast võitlust. Muuhulgas käsitleb direktiiv ennetusmeetmete kasutusele võtmisele ja teadlikkuse suurenemist puudutava poliitika väljatöötamist ning seksuaalkuriteo ohvriks langenud lapse kohtlemist, väärkohtlemisest teatamist, õiguskaitsevahenditele juurdepääsu tagamist ja lapsohvritele lühi- ja pikaajalise abi andmist. Direktiiv kehtestab miinimumnõuded laste seksuaalse väärkohtlemise kuriteokoosseisudele ja karistustele ning sätted selliste kuritegude tõkestamiseks ja kuriteoohvrite kaitseks.

Nimetatud põhimõtteid peab oluliseks ka Eesti ja on neist mitmeid käsitletud erinevates riigisisestes strateegiates nagu seda on Laulasmaa deklaratsioon, kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018, vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010–2014, laste ja perede arengukava aastateks 2012–2020.

⁴² Direktiiv art 27

Laste seksuaalse väärkohtlemise direktiiviga siseriikliku seadusandluse koosõlla viimiseks tuli kokku muuta ühteistkümmet seadust. Muudatused seadusandlusesse viidi sisse karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvate teiste seaduste muutmise seadusega⁴³, mis jõustus 23.12.2013.

Uue lastekaitseaduse jõustumise eeldatav tähtaeg on 2015. a jaanuaris, millest tulenevalt on autor seisukohal, et tänaseks ei ole laste seksuaalse väärkohtlemise vastast direktiivi täies mahus õigeaegselt üle võetud ning lapse normaalne seksuaalne ja kõlbeline areng piisaval määral kaitstud. Direktiivist tulenevad sätted ei ole meie õiguskorda üle võetud viisil, mis tagaks direktiivi eesmärkide täieliku realiseerumise ehk direktiivi ülevõtmine meie siseriiklikku õiguskorda on olnud suures osas pealiskaudne.

Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvate teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskirjast⁴⁴ nähtuvalt täiendati Eesti Vabariigi lastekaitse seadust (edaspidi ka LaKS) §-ga 51¹, tagamaks direktiivi õigeaegset ülevõtmist, kuivõrd uue lastekaitseaduse jõustumise eeldatav tähtaeg on 2015.a. jaanuaris. Alates 20.07.2007 kehtib Eestis lastega töötamise piirang isikutele, kes on karistatud või kes on määratud sundravile inimkaubanduse, seksuaalse enesemääramise vastaste kuritegude, prostitutsiooni- ja lastepornoga seotud kuritegude eest. Laste seksuaalse väärkohtlemise vastase direktiivi artikkel 10 sätestab piirangud sääraste isikute töötamisele lastega. Kuivõrd varasemalt oli lastega töötamise piirangud sätestatud mitmes erinevas seaduses, ning lastega töötavatele isikutele seatud piiranud sõnastatud õigusaktide lõikes erinevalt peeti vajalikuks direktiivi ülevõtmisega koondada piirangud selguse huvides lastekaitseadusesse.

Tuginedes lastekaitse seaduse väljatöötamiskavatusel⁴⁵ on uue lastekaitseaduse eesmärgiks muuhulgas kõrvaldada kehtivas lastekaitse süsteemis esinevad olulisemad probleemid, mille hulgas viidatakse asjaolule, et lastekaitsetöö kvaliteedi tagamise standardid on ebapiisavad, lastekaitsetöötajaid ei ole piisavalt, lastekaitsetöötajatel puudub suures osas erialane haridus jne. Kuivõrd uue lastekaitseaduse eeldatavaks jõustumise tähtajaks on 1. jaanuar 2015, siis esinevad

⁴³ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. - RT I, 05.07.2013, 2

⁴⁴ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri, lk 12. – Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=7a448840-a1e2-4436-9075-7ac3b11e3e0d& 02.03.2014).

⁴⁵ Lastekaitse seaduse eelnõu väljatöötamiskavatus. - Arvutivõrgus: <http://eelvoud.valitsus.ee/main#EZ6VXWD> (12.03.2014).

eeltoodud puudused kehtivas lastekaitse-süsteemis ka täna ning autori hinnangul ei ole sääraste puuduste esinemisel võimalik pidada kehtivat siseriiklikku õiguslikku regulatsiooni kooskõlas olevaks direktiivis toodud eesmärkidega.

2.4 Eesti Vabariigi lastekaitse-seadus

Eesti Vabariigis on kodanike põhiõigused-ja vabadused sätestatud Põhiseaduse teises peatükis, mis sisaldab 48 paragrahvi, moodustades enam kui veerandi põhiseaduse kogumahust. Põhjalik regulatsioon kinnitab Eesti Vabariigi tahet tagada üksikisiku õiguste tõhus, ulatuslik kaitse.

Eesti Vabariigi põhiseaduse §27 kohaselt on perekond rahva püsimise ja kasvamise ning ühiskonna alusena riigi kaitse all, viidates, et seadus sätestab vanemate ja laste kaitse.

1992. aastal vastu võetud ja 01.01.1993 jõustunud LaKS, annab ülevaate rahvusvaheliselt tunnustatud lapse õigustest, vabadustest ja nende kaitsest ning sätestab ka lapse kohustused. Tegemist on õigusaktiga, mis on oma olemuselt abstraktne ning vähe regulatiivne, millest tulenevalt on seaduse rakendamine raskendatud ning eeltoodust tulenevalt saanud praktikas ka palju kriitikat.

Lastekaitse seaduse kohaselt on laps kuni 18-aastane isik. Lastekaitse põhimõtteks on alati ja igal pool seada esikohale lapse huvid. Vastavalt LaKS §14-le, peab laps olema kaitstud majandusliku, kehalise ja vaimse eksploateerimise eest. §33 sätestab lapse kaitse igasuguse seksuaalse ärakasutamise eest, sealhulgas ei tohi täiskasvanud ahvatleda last seksuaaltegevusse, ei tohi kasutada last prostituudina ega pornograafilistel eesmärkidel.

Kui täiskasvanu on last lubamatul viisil kohelnud, on lastekaitse-seaduse §31 lg 2 kohaselt sotsiaaltalitus pädev sekkuma konflikti lahendamisse ning vajadusel tegema esildise süüdi oleva isiku karistamiseks administratiiv- või kriminaalkorras. Sama paragrahvi lg 3 ja 4 kohaselt tuleb vägivalda või halva kohtlemise tõttu kannatanud lapsele anda vajalikku abi ning nõustada ka vägivalda tarvitanud täiskasvanut, et vältida halva kohtlemise kordumist. Lastekaitse-seaduse §32 lg 1 p 1 ja lg 2 sätestab hädaohus olevale lapsele abi osutamise, mille kohaselt vajab laps

viivitamatult abi, kui ta on tingimustes, mis ohustavad tema elu ja tervist. LaKS §50 keelab lastele toota ning nende hulgas levitada nilbeid (pornograafilisi) esemeid, trükiseid, filme, samuti kasutada lapsi ära nilbuste tootmisel ja levitamisel. Juhul kui saab teatavaks kaitset ja abi vajava lapse olemasolu, on iga inimese kohus sellest vastavalt LaKS §59 lg 1 viivitamatult teatada sotsiaaltalitusele, politseile või mõnele teisele abiandvale organile.

Uue asjakohase ja rakendatava seaduse loomine on olnud arutluse all aastaid. Juba 2003. aastal tõi ÜRO lapse õiguste komitee Eesti kohta tehtud lõppjärelustes⁴⁶ etteheiteina välja, et lastekaitse seadus ei ole piisavalt rakendatav. Nüüd 11 aastat hiljem on valminud uus lastekaitse seadus, mis eeldatavasti jõustub 2015. aastal.

Uus lastekaitse seadus on raamseadus, mis aitab kaasa lapse üldise heaolu tagamise, lastekaitse valdkondadeülese lähenemise ja praegu kehtiva lastekaitse seadusega seotud probleemide terviklikule lahendamisele.⁴⁷ Keskendutakse laste õiguste tagamise ja järelevalve tulemuslikkuse parandamisele erinevatel haldustasanditel (riik ja kohalik omavalitsus) ning koostöö edendamisele lastega tegelevate valdkondade vahel (hoolekanne, tervishoid, õiguskaitse, haridus). Ühe olulisema muudatusena luuakse eelnõuga sotsiaalkindlustusameti juurde riiklik lastekaitse rakendusüksus, mis hakkab koordineerima koostööd riigi ja kohalike omavalitsuste vahel. Kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja taotlusel toetab rakendusüksus vajadusel kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajaid juhtumite lahendamisel.

Uue lastekaitse seaduse eesmärgiks on seega kõrvaldada kehtivas lastekaitse süsteemis esinevad olulisemad probleemid:

- Lastekaitsetöö kvaliteedi tagamise standardid on ebapiisavad, puuduvad juhised ning järelevalve lastekaitsetöö tegijate üle on puudulik;
- Lastekaitsetöötajaid on kohalikes omavalitsustes vähe, mille tõttu keskendub praegune süsteem tagajärgedega tegelemisele;
- Suurel osal lastekaitsetöö tegijatest puudub erialane haridus ja lastekaitsetöötajate professionaalsuse arendamine ei ole järjepidev;

⁴⁶ ÜRO lapse õiguste komitee lõppjäreldused: Eesti. Arvutivõrgus: <http://web-static.vm.ee/static/failid/306/CRC.pdf> (02.03.2014).

⁴⁷ Lastekaitse seaduse eelnõu väljatöötamiskavatus.- Arvutivõrgus: <http://eelvoud.valitsus.ee/main#EZ6VXWD> (12.03.2014).

- Teadlikkus laste väärkohtlemisest on madal, inimesed on teadlikud abivajajatest teavitamise kohustusest, kuid ei ole kindlad, millises situatsioonis tuleb abivajajast teavitada, seega teavitatakse abivajajatest lastest vähe.

Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus RAKE on läbi viinud lastekaitseaduse eelnõu mõjude analüüsi,⁴⁸ milles nähakse mitmeid olulisi riske seaduse rakendamisel, millest tulenevalt võib olla raskendatud uue seadusega seatud eesmärkide realiseerumine.

Oluliste riskidena on RAKE oma aruandes välja toonud muuhulgas järgmist:

- Lastekaitse valdkonna eesmärkide seadmise ja selle elluviimise struktuur on uue seadusega küll korrastatud ja on loodud eeldused lastekaitse valdkonna juhtimise ja arendamise parenemiseks, kuid maavalitsuste roll on ebaselge, lastekaitsetöö järelvalves ei ole vastutus selge, lastekaitsetöös ei ole järelevalve kvaliteet ühtlane, kuna puuduvad järelevalve kvaliteedi hindamise juhendid ja sisehindamise standardid⁴⁹;
- Uue lastekaitse seadusega luuakse koostööd väärtustav raamistik, mis loob eeldused valdkondadeüleseks koostööks, kuid selle koostöö väljakutsed tulenevad pigem põhimõtte rakendamisest praktikast mitte seadusest endast. Olenemata seaduses sätestatust on risk, et koostöö ei hakka praktikas nii hästi toimima kui peaks, koostöö jääb endiselt deklaratiivseks ning siduvusvaldkondade esindajad ei mõista, milliseid kohustusi neile lastekaitse seadus seab või ei pea nad lastekaitse valdkonda piisavalt prioriteetseks⁵⁰;
- Uue koordineeriva tasandi loomine lastekaitseüsteemi loob küll eeldused parema koostöö kujunemiseks, kuid ei ole selge, kas seaduse rakendamise ajaks suudetakse üles ehitada

⁴⁸ K. Espenberg, K. Lees, K. Valma, K. Laur, K. Nauts, M. Linno, J. Ströml. Lastekaitse seaduse eelnõu mõjude analüüs. Tartu: Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus RAKE 2013.

⁴⁹ *Ibid*, lk 5.

⁵⁰ *Ibid*, lk 5.

toimiv süsteem, puudub reaalne ülevaade pakutavate teenuste nõudlusest ning selge ülevaade seaduses toodud ülesannete kvaliteetse täitmisega kaasnevast kulu ressursist⁵¹.

- Uus seadus tõstab veelgi kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajate töökoormust, kuna seadusega lisandub neile uusi tööülesandeid. Seadus kohustub kohalikku omavalitust looma lastekaitsetöötaja ametikohad, kuid endiselt ei ole fikseeritud laste arvu ühe lastekaitsetöötaja kohta. Kui säilib lastekaitsetöötajate puudus kohalikul tasandil, ei ole võimalik soovitud tulemusi saavutada.⁵²

Autori hinnangul esineb lastekaitseaduse eelnõus teisigi olulisi puudusi, millest tulenevalt ei saa lugeda Euroopa liidu direktiivi, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust, siseriiklikku õigusesse ülevõetuks.

Lapse õigustest lähtumine ja edendamine peab olema seotud meetmetega, mis on suunatud laste põhivabauste rahuldamisele ja heaolu tagamisele. Ka ÜRO Lapse õiguste konventsioonis rõhutatakse vanemate kõrval riigi rolli lapse õiguste kaitsmisel ja arenguks vajalike tingimuste loomisel. Täna sõltub seksuaalselt väärkoheldud lapse abi saamise võimalus suuresti kohaliku omavalitsuse haldussuutlikkusest. Kuivõrd põhiosa laste heaolu ja hoolekannet mõjutavatest otsustest tehakse kohaliku omavalitsuse tasandil, sõltubki väärkoheldud laste heaolu ja edasine käekäik ennekõike omavalitsuse kompetentsist ja süsteemsest tegevusest.

Vastavalt 1991. aastal ratifitseeritud Lapse õiguste konventsioonile on riik kohustatud tagama lapse õiguse mitmekülgsele arengule ja kaitsele olenemata sellest millises piirkonnas ta elab. Tulenevalt PS § 28 on lubamatu, et lapse sotsiaalsete põhiõiguste tagatus riigi eri piirkondades olulisel määral varieerub. Antud põhimõtet on väljendanud ka Riigikohus oma 16. Märtsi 2010. a lahendis nr 3-4-1-8-09 punktis 67⁵³ „*Nii näiteks ei ole PS § 28 mõtte kohaselt aktsepteeritav olukord, kus peamiste sotsiaalsete põhiõiguste tagatus on osas, milles selle eest vastutab kohalik omavalitsus, riigi erinevates piirkondades olulisel määral varieeruv /.../.*“

⁵¹ *Ibid*, lk 5-6.

⁵² Lastekaitseaduse eelnõu mõjude analüüs, lk 5-7.

⁵³ RKÜKo 3-4-1-8-09.

Lastekaitse seaduse eelnõu § 13 lg 2 kohaselt peab kohalik omavalitsus vajaduse korral looma laste, lastega perede ja teiste lapsi kasvatavate isikute abistamiseks lastekaitsetöötaja ametikoha. Samuti tekitab küsimusi sekkumiste arendamise kohustus eelnõu § 6 lg-s 5, mille kohaselt riigiasutused ja kohalikud omavalitsused peavad vastavalt võimalustele arendama välja sekkumised, lapse abivajaduse ennetamiseks ning olemasolevate probleemide vähendamiseks. Sekkumised peavad lähtuma lapse vajadustest, toetama lapse ja teda kasvatavate isikute suhteid ja sotsiaalset toimetulekut ning olema võimalikult õigeaegsed, tulemuslikud ja pikaajalise positiivse mõjuga. Siinjuures tekib õigustatud küsimus, kes annab hinnangu säärasele vajadustele või võimalustele ning millistel alustel. Autor ei pea põhjendatuks seaduses sellisel viisil kohustuse kehtestamist. Kui kohustust tuleb täita „vastavalt võimalusele“, saab iga kohalik omavalitsus ise sisustada, millised need võimalused on ning see devalveeriks oluliselt eelnõu põhieesmärki – tagada üle Eesti ühtlase kvaliteediga lastekaitsetöö ja lastekaitsemeetmed. Vastavalt vajadusele lastekaitsetöötaja ametikoha loomine ning vastavalt võimalustele sekkumiste arendamine suurendab selgelt ebavõrdsust omavalitsustes klientidele pakutava abi osas, mis vastavalt Põhiseadusele ning ka eeltoodud Riigikohtu seisukoha kohaselt ei ole lubatud.

Lastekaitse seaduse eelnõu § 15 lg kohaselt peab lastekaitsetöötajal olema kõrgharidus sotsiaaltöö erialal või sellele lähedasel erialal. Samas sätestab eelnõu § 47 lg vastava nõude jõustumise alles 2020. aasta 1 jaanuarist, millest tulenevalt ei ole lastekaitsetöötajale kehtestatud isegi kõrghariduse omamise nõuet. Arvestades asjaolu, et seksuaalselt väärkoheldud laste juhtumeid ning nende abi koordineerib kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja või sotsiaaltöötaja, kellel ei pruugi olla isegi sotsiaaltöö alast kõrgharidus, annab selline regulatsioon põhjust tõsiseks mureks. Autori hinnangul on vastutustundetu jätta niivõrd suure vastutuse jätmine isikule, kel ei pruugi olla isegi erialast ettevalmistust antud juhtumitega tegelemiseks. Säärastel juhtumitel ei saa kindlasti rääkida laste parimast huvist lähtumisest.

Autor on ülal välja toonud asjaolu, et uue seadusega luuakse uus lastekaitsetöö nõustamise ja kontrolliga tegelev riiklik struktuuriüksus Sotsiaalkindlustusameti alluvusse. Autorile jääb arusaamatuks eelnõu § 11 lg 3 sätestatud struktuuriüksuse võimalus keelduda nõustamisest. Kui kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajal on tekkinud lapsele abi osutamisel täiendavaid küsimusi

või probleeme, siis kuidas on võimalik tugiüksusel keelduda nõustamises? Selgusetu on millistel alustel tehakse valikud juhtumite seast, mis vajavad struktuuriüksuse poolset nõustamisteenust.

Autori hinnangul puuduvad seaduse eelnõust igasugused viited selle kohta, milline on lastekaitsetöötajate või sotsiaaltöötajate vastutus oma volituste ületamise, pädevuse kuritarvitamise või põhjendamatute otsuste langetamise eest. Õiguslikult on ametnikele seatud väga laiaulatuslikud õigused, kuid tähelepanuta on jäetud õiguste teostamisega seonduv vastutus.

2.5 Karistusseadustik

Seksuaalse enesemääramise vastased süüteod on karistusseadustikus⁵⁴ koondatud isikuvastaste süütegude peatükis eraldi jakku. Kaitstavaks õigushüveks on selliste süütegude puhul isiku seksuaalne ehk suguline vabadus. Igal isikul peab olema õigus ise otsustada, kas, kellega, millal ja millisel viisil ta suguühtesse astub. Alaealise puhul on karistusseadustiku eesmärgiks isiku seksuaalse enesemääramisõiguse kõrval ka alaealise normaalse arengu kaitsmine. Alaealise vastu suunatud seksuaalkuritegude objektiks on alaealise kehaline, vaimne, seksuaalne ja kõlbeline areng. Normaalseks seksuaalseks arenguks peetakse alaealise arengut, mida ei mõjuta eale kohatu seksuaalse elamusega või hoiakuga kokkupuutumine.⁵⁵ Karistusseadustikus on kriminalisteeritavaks piiriks kannatanu lapsealisus, mis on määratletud vanusega alla 14 eluaastat. Seega on karistatav täiskasvanu poolt lapsealisega suguühtesse astumine või muus sugulise iseloomuga tegu lapsealisega. Vastavalt Eesti Vabariigi lastekaitseseaduse § 2-le on laps kuni 18aastane inimene. Teine oluline vanusepiir Karistusseadustikus on 10 eluaastat. Alla 10aastast last loetakse karistusseadustiku seksuaalse enesemääramisega süütegude puhul arusaamisvõimetuks, seega noorem kui kümneaastane isik on täielikult võimetu seksuaalkäitumisest aru saama ja sellekohasid otsuseid langetama.

⁵⁴ Karistusseadustik. - RT I 2001, 61, 364... RT I, 26.02.2014, 6

⁵⁵ J. Sootak. KarSK § 175/1. –Koost. J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2009.

Alaealiste vastu suunatud seksuaalkuriteod liigitatakse alljärgnevalt:

Juhtumid, kus alaealine on vahetult kaasatud sugulise kire rahuldamisele või on seda tehtud alaealise nähes, nt vägistamine, suguühe lapsealisesega, lapsealise seksuaalne ahvatlemine ja prostitutsioon;

Juhtumid, kus alaealist kasutatakse seksuaaltoimingu kujutamiseks, aga otsest sugulise kire rahuldamist tema suhtes ei toimu, nt pornograafiasüüteod.⁵⁶

Karistusseadustiku 11. ptk 2 jagu loob kaitse ülaltoodud alapeatükkides kirjeldatud rahvusvahelises ja siseriiklikus õiguses tunnustatud lapse õigustele. Kaitstavad on konkreetse lapse või alaealise õigused, mistõttu on kaitstavad õigushüved individuaalse iseloomuga.⁵⁷

Kehtiva karistusõiguse kohaselt on alaealiseks isik – legaaldefiniitsioon tuleb lastekaitseadusest– kes ei ole saanud kaheksateist aastat vanaks, millest sõltub koosseisude järgi vastutus, kas tegemist on süüteoga alla kaheksateistaastase või neljateistaastase isiku vastu.⁵⁸

Alaealise mõjutusvahendite seaduse § 2 sätestab alaealisena isiku, kelle vanus jääb vahemikku 7-18 eluaastat.⁵⁹

Mõlemal eeltoodud juhul on kaitstavaks õigushüveks alaealise normaalne vaimne, seksuaalne ja üldine füüsiline areng. Alaealise vastu suunatud süüteod saab liigitada

⁵⁶ Justiitsministeerium, kriminaalpoliitika osakond. Kuritegevus Eestis 2008.-Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=52483/10.+Kuritegevus+Eestis+2008.pdf> (21.03.2014), lk 64.

⁵⁷ J. Sootak. KarSK 11. ptk/1. –Koost. J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2009.

⁵⁸ J. Sootak. KarSK 11. ptk/4.2. –Koost. J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2009.

⁵⁹ Alaealise mõjutusvahendite seadus. – RT I 1998, 17, 264

prostituutsioonisüütegudeks, pornograafiasüütegudeks, seksuaalsüütegudeks, alaealistele vägivalda eksponeerimiseks, alaealise kaasatõmbamiseks õiguslikult või eetilisel taunitavale tegevusele.⁶⁰

Laste seksuaalset väärkohtlemist on võimaik kvalifitseerida KarS § 141 lg 2 p 1, § 143, § 143², § 144, § 145, § 145¹, § 175, § 175¹, § 178, § 178¹ ja § 179 alusel.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/92/EL, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lapsporno vastast võitlust, kehtestab miinimumnõuded laste seksuaalse väärkohtlemise kuriteokoosseisudele ja karistustele ning sätted sellise kuritegude tõkestamiseks ja kuriteohvrite kaitseks. Saavutamaks kooskõla direktiiviga on sisse viidud muudatused karistusseadustikku, mis oli avaldatud redaktsioonis RT I, 17.04.2013, 9.

Direktiivi artikkel 9 punkt e sätestab, et kõigi direktiivis sätestatud süüteo koosseisude puhul peab raskendava asjaoluna olema käsitletav asjaolu, et süüteo on toime pannud isik, kes on varem samaväärse süüteo eest karistatud. Eeltoodust tulenevalt on karistusseadustikku sisse viidud korduvus kui kvalifitseeriv asjaolu järgmistesse karistusseadustiku koosseisudesse: § 133, § 144, § 145, § 175, § 175¹, § 178, § 178¹ ja § 179.

Tulenevalt direktiivi artikli 4 lõikest 7, artikli 8 lõikest 1, artikli 9 punktist e ja artikli 12 lõikest 1 on karistusseadustikku viidud sisse täiendus paragrahvi § 145¹ näol. Üheks laste seksuaalse väärkohtlemise vastase direktiivi eesmärgiks on kriminaliseerida lapsprostituutsiooni raames seksuaaltegevuses osalemine lapsega, kuna eeltoodu kaudu langeb erinevate uuringute tulemusel ka nõudlus. Eeltoodud muudatusest tulenevalt on keelustatud igasuguste sugulise iseloomuga teenuste kasutamine, mida osutab alla 18- aastane prostituut. Prostituudi vanuse väljaselgitamise eest vastutab teenuseid osta sooviv isik.⁶¹

Märkimisväärne on karistusseadustiku täiendamine §-ga § 175¹, millega on kriminaliseeritud lapspornole teadvalt ligipääsu taotlemine ja on toodud karistusseadustikku karistatava teona sisse

⁶⁰ J. Sootak. KarSK 11. ptk/4.4. –Koost. J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2009.

⁶¹ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri, lk 7. – Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=7a448840-a1e2-4436-9075-7ac3b11e3e0d& (02.03.2014).

lapse osalusel toimuva pornograafilise etteaste teadlik jälgimine. Eeltoodud täiendus tuleneb direktiivi artikli 5 lõikest 3 ja artikli 4 lõikest 4. Direktiivi eesmärgiks on keelata info- ja kommunikatsioonitehnoloogia abil juurdepääsu teadlik taotlemine lastepornole.⁶²

Tulenevalt direktiivi artikli 3 lõikest 3 on lisatud KarS § 179 lõikele 1 koosseisulise teona nooremale kui 14-aastasele isikule seksuaalse kuritarvitamise näitamine, kuivõrd seksuaalse väärkohtlemise tunnustajaks olemine võib avaldada mõju lapse vaimsele arengule.⁶³

⁶² *Ibid*, lk 8.

⁶³ *Ibid*, lk 10.

3. Alaealise seksuaalkuriteo ohvri tugivõrgustik

3.1 Lastekaitse korraldusest Eestis

Eeltoodud peatükist nähtuvalt on lastekaitse olemuselt valdkondade ülene reguleeritud mitmete erinevate rahvusvaheliste ja siseriiklike õigusaktidega. Lastekaitse korralduse üldine raamistik tuleneb lastekaitse seadusest ning sõnastab lastekaitse põhimõtte, milleks on alati ja igal pool laste huvide esikohale seadmine. Lastekaitse tagatakse riiklike, omavalitsuslike, ja ühiskondlike organite kaudu.

Eesti Vabariigi lastekaitse korralduses saame eristada kolme erinevat tasandit. Lastekaitse on korraldatud kohalikul, maakondlikul ja riiklikul tasandil. Kõige vahetumalt puutuvad laste kaitse ja abistamisega kokku kohalikud omavalitsused. Kõiki Eesti lapsi puudutavate otsuste tegemine toimub riiklikul tasandil. Maakondliku tasandi ülesandeks on kohaliku tasandi laste kaitse tagamise ja täide viimise järelevalve ning kontrollimine ning riikliku tasandi toetamine lastekaitse ülesannete täitmisel.

Riiklikul tasandil tegeletakse laste hoolekande, tervishoiu, hariduse, huvitegevuse, töö, puhkuse, turvalisuse jms korraldamisega. Riigi kohustuseks on tagada vajalik seadusloome ja järelevalve, lastekaitse eriala areng, rahvusvaheliste strateegiate ja tegevuskavade välja töötamine ning osalemine rahvusvahelises koostöös. Riiklikul tasandil on laste õiguste tagamise ja lastekaitse kaasatud mitmeid erinevaid asutusi. Autor toob siinkohal välja asutused, kelle tegevusega on käsitletav teema olulises puutumuses. Lastekaitset koordineerivaks ministereeriumiks on Sotsiaalministeerium. Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakond planeerib ja viib ellu lapse õiguste ning lastekaitse poliitikat kõikide Eesti laste nimel. Osakond koordineerib lapse ja perede arengukava elluviimist ning valmistab ette lastekaitset puudutavaid poliitilisi otsuseid, õigusaktide eelnõusid, standardeid ja juhendmaterjale.

Politsei- ja Piirivalveameti piirkondlikes prefektuurides on ametis noorsoopolitseinikud, kes tegelevad ennetustegevuse ja korraldusega. Iga prefektuuri kriminaalbüroo juurde on loodud lastekaitsetalitused, kes tegelevad laste vastu suunatud kuritegude uurimisega.

Riigiprokuratuuris ning ka kõigis neljas ringkonnaprokuratuuris töötavad spetsialiseerunud prokurörid, kes tegelevad kriminaalmenetlusega lastega seonduvate kuritegude puhul. Prokurör

juhhib siinjuures kohtueelset menetlust, tagades selle seaduslikkuse ja tulemuslikkuse, ning seejärel esindab riiklikku süüdistust kohtus.

Maakondlikul tasandil kontrollib maavanem oma maakonna linnade ja valdade poolt lapsele ning tema perele pakutavate sotsiaalteenuste ja muu abi kvaliteeti, sotsiaaltoetuste ja teenuste ning muu abi andmise või sellest keeldumise otsuseid ja otsuste seaduslikkust ning oma maakonna lasteaegade ja koolide õppe- ning kasvatustegevust. Maavanema ülesandeks on muuhulgas korraldada linnade ja valdade lastekaitsetöötajate koolitust ning nõustamist, lastekaitsestatistika kogumist, lapsendamist, asenduskoduteenuste rahastamist jms.

Linna- või vallavalitsuse ülesandeks on korraldada lastekaitsetöötaja abil kõikide oma linnas või vallas elavate laste kaitse ning abi. Lastekaitsetöötaja puhul on tegemist võtmeisikuga, kellele võivad kõik teatada abi või kaitset vajavast lapsest ning perest. Tema ülesandeks on kokku koguda informatsioon lastelt ja lastega kokkupuutuvatelt isikutelt sh. vanemad, hooldajad, lähedased, naabrid, haridus-, tervishoiu-, politseitöötajad.

Linnad ja vallad pakuvad oma elanikele erinevaid lastega seonduvaid toetusi ja teenuseid, mille asjakohase jagamise ja määramise eest vastutab lastekaitsetöötaja.

Kohaliku omavalitsuse vastutusalasse kuulub lapse viivitamatu paigutamine ohutusse tingimustesse ning pöördumine kohtusse, kui pere seab ohtu lapse elu ja tervise.

Väärtustada tuleb valitsusväliseid lapse õiguste ja huvide eest seisvaid organisatsioone, kellega nii riik kui kohalikud omavalitsused teevad koostööd lapse õiguste tagamisel. Eestis tegutsevateks suuremateks organisatsioonideks on Lastekaitse Liit, mis seisab laste õiguste tagamise eest, korraldades erinevaid projekte ning rääkides kaasa ühiskondlikes aruteludes. Loodud infokeskusesse „Märka Last“ võivad pöörduda kõik lapsed ja täiskasvanud kõikides last või tema peret puudutavates küsimustes. Lastekaitseliit korraldab koolitusi lapse õiguste ja muudel lapsi puudutavatel teemadel ning veab veel mitmeid teisi tegevusi lapse õiguste kaitseks. Näitena võib välja tuua laste turvalisuse kaitseks loodud veebikeskkonna projekti „Targalt internetis“, mille missiooniks on laste ja lapsevanemate targem internetikasutus ning ebaseadusliku sisuga materjalide leviku piiramine internetis. Lapse Huvikaitse Koda on avalikes huvides tegutsev mittetulundusühing, mis ühendab Eesti laste ja perede temaatikaga tegelevaid mittetulundusorganisatsioone, kelle eesmärgiks on aktiivselt osaleda laste ja perede

huvikaitses ning aidata oma tegevusega kaasa laste ja perede huvide kaitsele ning panustavad laste- ja perepoliitika kujundamisse.

UNICEF on Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) lastefond, mis tegutseb pea 200 riigis üle maailma, et kaitsta laste õiguseid, tagada neile eluks vajalik ja avardada laste toimetuleku võimalusi. UNICEF Eesti Rahvuskomitee puhul on tegemist ÜRO lastefondi Eesti esindusega, mille eesmärgiks on kaasa aidata Eesti ühiskonna teadlikkuse tõstmisele laste õiguste kaitstes ning vanemate ja riigi kohustustes.⁶⁴

3.2 Lastekaitseüsteem ja võrgustikutöö

Kui abivajav laps jõuab lastekaitseüsteemi, peaks süsteem toetama tingimusi, et lastega töötavad spetsialistid saaksid võimalikult proaktiivselt ja professionaalselt reageerida. Paraku on aga täna olukord kus lastekaitsetöö on riigis ebahühtlane ning kohati ebapiisava kvaliteediga. Riigi ülesandeks on seadusloome ja teenusstandardite kehtestamine, praktilise lastekaitsetöö korraldamine nagu koolitused, juhised, töömeetodid, juhtumite analüüs on riigi ülesandeks, kuid paraku on jäänud see tahaplaanile ning vajab senisest oluliselt tõhusamat arendamist. Lastekaitsetöötajad on peamiste probleemidena juba 2004. aastal märkinud ära inimressursi nappuse, töötajate ülekoormuse, vajalike sotsiaalteenuste puudumise ja vähese koostöö erinevate institutsioonide vahel.⁶⁵

Vaatamata puudustele, millele on tähelepanu pööratud juba 10 aastat tagasi, ei saa täna öelda, et olukord oleks paranenud. Kui optimaalseks lastekaitsetöötaja ja laste suhtarvuks peetakse 1:1000, siis 2012 aasta seisuga oli ühe lastekaitsetöötaja kohta keskmiselt 1400 last.⁶⁶ Laste ja perede arengukavast 2012-2020, ei nähtu tegevusi, millega viidaks lastekaitsetöötajate arv laste suhtes vajalikule tasemele.

⁶⁴ Sotsiaalministeerium.- Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.sm.ee/tegevus/lapsed-ja-pere/lastekaitse-korraldus.html> (05.03.2014).

⁶⁵ M. Luik, A. Reinomägi, M. Tomberg, S. Riisalo, T. Kurves, S. Sõmer. Lastekaitse töö tegijad ning nende hinnangud valdkonna korralduse ja seadusandluse kohta. Küsitlus lastekaitsetöö tegijate seas. Sotsiaalministeerium 2004.

⁶⁶ AS PricewaterhouseCoopers Advisors. Lastekaitse korralduse uuendamise analüüs. Lõpparuanne. Sotsiaalministeerium. 2013, lk 27.

Seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenud lapsele peavad abi osutama kõik spetsialistid, kes oma töös lastega kokku puutuvad. Antud probleemiga kokku puutuvad isikud ei saa vajalikku abi osutada ainuisikuliselt, kuivõrd kõnealuse juhtumi lahendamine eeldab teadmisi väga erinevatest valdkondadest ning selleks annab võimaluse võrgustikutöö e. koostöö.

Tulenevalt Sotsiaalhoolekande seadus §29¹ toimub muuhulgas alaealisele seksuaalkuriteo ohvrile abi osutamine/korraldamine kohaliku omavalitsuse lastekaitse või sotsiaaltöötaja poolt juhtumikorralduse põhimõttel.⁶⁷

Abi osutamine juhtumikorralduse põhimõttel hõlmab:

- Isiku juhtumi hindamist
- Eesmärkide püstitamist ja tegevuste planeerimist
- Juhtumiplaani ja selle juurde kuuluva tegevuskava koostamist
- Isiku nõustamist ja juhendamist tegevuskava täitmisel
- Tegevuste läbiviimist erinevate isikute või asutuste poolt
- Tulemuste hindamist ja vajaduse korral juhtumiplaani ning selle juurde kuuluva tegevuskava muutmist

Selleks, et jõuda tulemusliku juhtumi lahendamiseni on vajalik kaasata erinevaid võrgustikupooli, mis tähendab, et juhtumikorraldust ei saa rakendada ilma toimiva võrgustiku koostöötajate abita.

Võrgustikutöö on koostöö, milles sisaldub mitme ametkonna esindajate ja spetsialistide valmidus ning oskused abivajaja toetamiseks.⁶⁸ Võrgustikutöö on professionaalse lastekaitsetöötaja töövahend ja võimalus. Võrgustikutöö edukaks juurutamiseks ja arenguks on vaja stabiilset hoolekandesüsteemi ning professionaalseid lastekaitsetöötajaid. Võrgustikutöös on võrgustiku

⁶⁷ Sotsiaalhoolekande seadus. - RT I 1995, 21, 323... RT I, 21.03.2014, 5

⁶⁸ T. Tulva, A. Tikerpuu-Kattel, I. Viiralt, S. Väljataga.. Laps Eesti ühiskonnas: probleemid kodus ja koolis. Tallinn. 2002, lk 29.

ühiseks ülesandeks otsustusprotsess, kus eksperdid erinevatelt elualadelt koos abivajajaga analüüsivad, millised lahendused on lapse jaoks sobilikud.⁶⁹

Võrgustikutöös võib välja tuua erinevad võrgustikutüübid: asutuse, organisatsioonisisene (nt koolis toimiv õpetajate võrgustik), omavalitsuse sisene (kaasatud on erinevad omavalitsuse spetsialistid), piirkondlik (hõlmab mitmeid kohalikke omavalitsusi), maakondlik (kogu maakonda kattev võrgustik), üleriigiline (riigi tasandil toimiv võrgustik), globaalne ehk rahvusvaheline võrgustik.⁷⁰

Koostöö on üheks olulisemaks kriteeriumiks lastekaitsetöö korraldamisel. On asju mida on võimalik teha üksnes kohaliku omavalitsuse tasandil. Vähem oluline ei ole kindlasti ka maakonna tasand ning riiklikul tasandil ministeerium, kes teeb kokkuvõtted kogu Eesti kohta, töötav välja dokumentatsiooni ning taotleb raha, esitades selleks hoolekande argumenteeritud eelarve. Sageli on piirid ametkondade vahel hägused ning koostöö nõrk ja seetõttu jääb terve rida olulisi probleeme lahendusteta.⁷¹

Lisaks eeltoodud võrgustiku tüüpidele on igal loodaval või juba toimival võrgustikul oma roll ning võrgustike osas saab teha järgmise rollijaotuse:

- Informatiivne võrgustik- vahendab infot kellegi vahel või kellelegi;
- Probleeme(i) lahendav võrgustik- lahendatakse paljusid probleeme ning probleemid võivad olla üldisemad (näiteks lastekaitsealased probleemid);
- Juhtumitöö võrgustik- võrgustik lahendab konkreetseid juhtumeid (lapse väärkohtlemise juhtum ja selle lahendamine);
- Preventiivne võrgustik- püütakse ennetada riskigrupis oleva elanikkonna sattumist riskiolukorda (näites riskilaste tänavale sattumise ennetamine);
- Muudatusi taotlev võrgustik ehk lobby tegev võrgustik- erinevad spetsialistid, kodanikud jne saavad teha lobby kindla probleemi teadvustamiseks ühiskonnas või taotletakse mingite konkreetsete muudatuste tegemist;

⁶⁹ A. Antšak. Seksuaalselt väärkoheldud lapse abistamine: võrgustikutöö võimalused Põhja politseiprefektuuri lõuna politseiosakonna tööpiirkonna näitel. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli sotsiaalteaduskond 2004, lk 31.

⁷⁰ E. Korp jt (viide 16), lk 50.

⁷¹ S. Petoffer. Lapse aitamiseks on vaja oskusi, aega ja tubli annus tahtmist. – Sotsiaaltöö 2004/1.

- Arendustegevuslik võrgustik- kui juba kord on alustatud võrgustikutööd, siis leitakse, et seda tööd võiks jätkata ning läbi võrgustikutöö toimub näiteks lastekaitsetöö arendamine vastavalt võrgustikutüübile.⁷²

Eeltoodust tulenevalt võib järeldada, et kui spetsialist teavitab teisi spetsialiste lapse seksuaalse väärkohtlemise kahtlusest, käivitub informatiivne võrgustik. Sellele järgneb vajadusel juhtumitöö võrgustiku aktiveerumine, kus spetsialistid lepivad kokku meeskonna kohtumise, kus püütakse koostöös leida konkreetseid lahendusi juhtumile. Lapse seksuaalse väärkohtlemise ennetamisel on aga tegemist preventiivse võrgustikuga ja probleemi teadvustamiseks ühiskonnas rakendatakse muudatusi taotlevat võrgustikku. Lapse seksuaalse väärkohtlemise juhtumi korral seisavad laps ja lapse lähedased komplitseeritud situatsiooni ees, mis vajab lahendamist. Olukorra lahendamiseks ei piisa ükskõik kui heast lastekaitsetöötajast, vaja on kindlat süsteemi, kus erinevad osapooled teevad koostööd ning lapse probleemid saavad lahendatud läbi võrgustikutöö. Ka Bostoni Ülikooli haridusteaduste doktor Tamara Cohen on avaldanud sellekohast arvamust. Ta on seisukohal, et väärkohtlemise juhtumiga ei ole võimalik tegeleda üksi ja seetõttu on juhtumi lahendamisel olulisel kohal meeskonnatöö. Ta leiab, et iga eriala esindajal on protsessis oma kindel roll. Arst ja meditsiiniõde ootavad lapse jaoks kiiret lahendust, politseiurijat huvitavad faktid, mitte kaasnevad emotsioonid, vaimse tervise spetsialistid keskenduvad kliendi emotsioonidele.⁷³

Seksuaalselt väärkoheldud lapse ja tema perekonna abistamise tagab kõige efektiivsemalt meeskonnatöö, kuhu peaksid kuuluma, õpetaja, sotsiaaltöötaja, lastekaitsetöötaja, meditsiinitöötaja, psühholoog, politseitöötaja ja vajadusel ka teised spetsialistid.

Seksuaalkuriteo ohvriks langenud lapse puhul on tegemist lapsega, kes pigem ei pöördu täiskasvanud isiku poole, kuna tal on häbi, ta ei julge juhtunust rääkida, tal ei ole inimest keda usaldada või ta kardab, et teda ei usuta. Oluline on täiskasvanutepoolne tähelepanu lastele, nende käitumisele, meeleolu muutustele. Lapse pöördumine ametniku poole abi saamiseks on vähetõenäoline, mistõttu lasub täiskasvanutel, kes on märganud laste käitumises muutusi,

⁷² E. Korp jt (viide 16), lk 50-51.

⁷³ T. Cohen. Lapse seksuaalne väärkohtlemine ja sellega seonduvad probleemid. Rahvusvaheline konverents „Laps ja Vägivald“: ettekanded. Tallinn, 2001.

vastutus ja kohustus otsida lapsele abi, vältimaks edasist väärkohtlemist. Inimesed, kelle igapäevatöö on seotud lastega peavad olema teadlikud, kuidas nende juurde usaldatud lapsi vajaduse korral teiste spetsialistide juurde suunata ja leida neile parim võimalik abi.

2008-2009 K. Soo ja kolleegide poolt läbi viidud uuringu käigus küsitleti 394 spetsialisti, kes puutuvad igapäevaselt kokku oma töös lastega.⁷⁴ Uuringu tulemuste kohaselt puutub 4% vastanuist oma töös seksuaalselt väärkoheldud lastega kokku vähemalt kord kuus, 64% mõnel korral aastas või harvem ning 33% ei puutu säärase lastega enda hinnangul kunagi kokku. Erinevatel põhjustel jätab suur osa spetsialistides väärkoheldud lapsest teavitamata. 22% vastanuist on jätnud väärkoheldud lapsest teavitamata kuna puudus õige lapsega tegelev spetsialist, 18% ei olnud kindel, kas probleem on sekkumiseks piisavalt tõsine, 15% kartis, et infot võidakse ebaausalt kasutada ning 13% ei teadnud, kelle poole antud küsimuses pöörduda. Eeltoodud numbrid näitavad autori hinnangul selget vajadust detailsete juhiste järgi, kuhu ning milliste juhtumite puhul tuleb lastega töötaval spetsialistidel pöörduda. Uuringust tulenevalt on oma töös seksuaalselt väärkoheldud lastega kokku puutuvate isikute arv suur, kuid lubamatult suur on ka nende spetsialistide arv, kes ei täida oma kohust teavitada abivajajast lapsest.

On hulk argumente, miks peab teatud liiki informatsiooniga olema ettevaatlik ja miks ei tohi seda asjaosalise loata levitada, kuid lapse heaolu nimel sekkumine on hoolimata pingutusest traumeeriv kuid siiski vajalik, sest vastasel juhul väärkohtlemine jätkub ning laps ei saa abi.

Lastega tegelevate spetsialistide ettevalmistus tööks väärkoheldud lastega ning ametialane professionaalsus aitab muuhulgas leevendada väärkohtlemise tagajärgi.⁷⁵ Juhul kui väärkoheldud lapsed puutuvad kokku ebaprofessionaalsete spetsialistidega, kel puuduvad vastavad teadmised ning isikuomadused tööks lastega, võib laps saada taas traumeeritud ning väärkohtlemise tagajärjed võivad hoopis süveneda. ÜRO lapse õiguste komitee on korduvalt rõhutanud, et vägivaldajuhtumitega peaksid tegelema selleks ettevalmistuse saanud isikud. Ühtlasi on vajalik toodud isikute, lapse ja lapse lähikondlaste vaheline koostöö. Üksnes heatasemelise koostööga ja

⁷⁴ K. Soo, K. Ilves, J. Strömpl. Laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamine ja võrgustikutöö. Tartu: Tartu Ülikooli Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut, 2009.

⁷⁵ R. Soonets, (viide 12), lk 111.

kõigi asjaosaliste teadliku tegutsemisega saab võimalikuks vägivallajuhtumite ennetamine ja/või tulemuslik sekkumine. Soovituse tõhustada võrgustikutööd tegi ÜRO lapse õiguste komitee ka Eestile.⁷⁶

Täna ei saa Eestis kehtiva lastekaitse korralduse raames rääkida laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumitega tegelemisel efektiivselt toimivast meeskonnatööst. Juhiste puudumise tõttu laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumitega tegelemisel, teevad spetsialistid juhtumi lahendamisel üldjuhul koostööd lähtudes oma erialasest praktilisest kogemusest.

Autor on seisukohal, et seksuaalselt väärkoheldud lapse mittekatuva ja lünkadeta võimalikult efektiivse abi osutamine oleks võimalik seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenud lapsele abi osutamise süsteemi ülesehitamisel juhtumi lahendamise korra väljatöötamisega. Antud juhul oleks võimalik väärkoheldud lastele võimaldada professionaalset, asjakohast, vajalikku abi, mille andmise kord on eelnevalt ekspertide poolt välja töötatud. Juhtumi korra lahendamise väljatöötamine loob eeldused efektiivsele ning koordineeritud koostööle erinevate spetsialistide vahel. Oluline on siinjuures selgitada, millist rolli sisaldavad erinevate spetsialistide sekkumine seksuaalse väärkohtlemise juhtumitega tegelemisel ning millised on võimalused koostöök. Antud informatsioonist lähtuvalt tuleb koostada juhtumi lahendamise kord, tagamaks ohvrile ja vajadusel tema perele võimalikult efektiivne ning tulemuslik abi ning spetsialistide professionaalne juhiste kohane käitumine juhtumi lahendamisel.

3.3 Seksuaalselt väärkoheldud lapse tugivõrgustik ning selle puudused

Käesoleva töö raames soovis autor kaardistada täna Eestis olemasoleva seksuaalselt väärkoheldud lapse tugivõrgustiku, mis aktiveerub, kui ilmneb lapse seksuaalse väärkohtlemise juhtum. Töötanud läbi olemasoleva teoreetilise kirjanduse, läbi viidud teemakohased uuringud ning olemasoleva õigusliku regulatsiooni, oli autoril raske olemasolevast tugivõrgustikku kaardistada, kuivõrd puudub õiguslik regulatsioon, mis võrgustiku erinevate osapoolte vahelist koostööd koordineeriks.

⁷⁶ A. Henberg. Võrgustikutöö võimalusi töös lastega: artiklite kogumik. – Tallinn: Lastekaitse Liit, 2003.

Viinud läbi intervjuud erinevate valdkondade tippspetsialistidega, selgus, et ka nende hinnangul ei eksisteeri täna Eestis säärast tugivõrgustikku. Erinevate valdkondade ülene koostöö on juhuslik, põhineb spetsialistid isiklikel kogemustel ning kontaktidel.

Kui laps on sattunud seksuaalse väärkohtlemise ohvriks on tal õigus pöörduda mistahes spetsialisti poole (kooli juhtkond, õpetajad, tugipersonal) ja politseisse, samuti on tal õigus pöörduda kohaliku omavalitsuse lastekaitse spetsialisti või sotsiaaltöötaja poole, kes täidab asjakohaseid ülesandeid. Reeglina lapsed väärkohtlemisest ise ei räägi ning täiskasvanud, kes lastega tegelevad, peavad olema piisavalt teadlikult ära tundmaks lapse seksuaalsele väärkohtlemisele viitavatest tunnustest. Tulenevalt lastekaitse seaduse §-st 59 on kaitset ja abi vajava lapse olemasolust teadasaamisel iga inimese kohus sellest viivitamatult teatada sotsiaaltalitusele, politseile või mõnele teisele abiandvale organile. Eeltoodust tulenevalt on probleemide ilmnemisel esimesed, kes peavad abi lapsele võimaldama, lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja, õpetaja ja politseitöötaja.

Sotsiaalabi ja- teenuste osutamine,⁷⁷ mille sisu ja täitmise viisid on kindlaks määratud sotsiaalhoolekande seadusega, on kohalike omavalitsuste üheks peamiseks ülesandeks. Eeltoodust tulenevalt oleneb täna just kohalike omavalitsuste tegevusest, kas lapse heaolu ja arengut ohustavaid probleeme märgatakse aegsasti ja leitakse lahendused, et probleemid ei kasvaks ega kanduks edasi täiskasvanuikka. Autori hinnangul on lastele turvalise ja arengut soodustava kasvukaskonna loomine Eestis eriti oluline, arvestades riigi suurust ning rahvaarvu, kus sündimus on jätkuvalt tagasihoidlik ja rahvastik vananeb.

Järgnevalt toob autor välja, kuidas toimub tänase lastekaitse korralduse süsteemis seksuaalselt väärkoheldud lapse abistamine ning analüüsib millised on selle süsteemi suuremad puudused, mis võivad takistada parima võimaliku abi garanteerimist.

Kui kohaliku omavalitsuseni jõuab informatsioon väärkoheldud lapse kohta, tuleb see registreerida ning asuda asjakohast teavet koguma. Juhul kui teade väärkohtlemise aset leidmisest osutub tõseks, tuleb sellest teavitada politseid.

⁷⁷ Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus . - RT I 1993, 37, 558... RT I, 22.11.2013, 3

Kohaliku omavalitsuse ülesandeks on vastavalt võimalustele kutsuda kokku võrgustiku meeskond, kuhu võivad kuuluda lastekaitse- või sotsiaaltöötaja, politseinik, meditsiinitöötaja, psühholoog, õpetaja, lasteaiakasvataja jt. võimalusel ning vajadusel kaasatakse ka tugi- või nõustamiskeskuse spetsialiste.

Lapse eemaldamine perekonnast otsustatakse arvestades igat juhtumit eraldi lähtudes lapse huvidest. Kui laps elab vägivalatsejaga koos, tuleb ta paigutada turvalisuse tagamiseks lähisugulaste juurde või turvakodusse.

Väärkohtlemise juhtumi aset leidmisel hoolekandeesutuses elava lapse suhtes on oluline hoolekandeesutuse ja eestkosteesutuse omavaheline koostöö, kaitsmaks last edasise väärkohtlemise eest.

Väärkohtlemise ohvriks langenud laps vajab toetust ka pärast uurimise lõpetamist kohtuprotsessi raames. Lähedase isiku puudumisel, tuleb lapsele kindlustada lastekaitse-, ohvriabi- või sotsiaaltöötaja toetus. Spetsialist viibib last julgustades ning toetades temaga koos ka kohtuistungil.

Kohalik omavalitsus peab koos tugi- või nõustamiskeskusega alustama lapse psühholoogilist nõustamist, võimaldamaks lapsele väärkohtlemise traumast ülesaamist. Vähe tähtis ei ole siinjuures samaaegne aktiivne koostöö kogu perega: pere järjepidev külastamine, tegutsemine vastavalt olukorrale, olukorra selgitamine pereliikmetele ja nende julgustamine.

Kohaliku omavalitsuse ülesandeks jääb ka pärast juhtumi käsitlemine lapse elu korraldada. Kohaliku omavalitsus peab otsustama, kas on võimalik lapse elama jätmise kodustesse tingimustesse või on vaja leida mõni teine lahendus. Lapse kojujäämisel on aga oluline tagada järjepidev pere kontroll, mille eest vastutab kohalik sotsiaaltöötaja.⁷⁸

Hoolimata eeltoodud protseduurist, mis peaks kaasnema seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenud lapse kokkupuutel süsteemiga, ei anna lastekaitsetöö üldine korraldus omavalitsustes täna kindlust, et abi jõuab lapseni õigel ajal ehk sotsiaalsete probleemide võimalikult varases faasis või, et probleeme suudetaks ennetada. Ühtlasi ei ole kindlust, milline on võimaliku abi kvaliteet.

⁷⁸ R. Soonets, A. Popova, M. Roomeldi, L. Haldre, S. Saar, K. Kuiv, M. Paddar, R. Heido, D. Kutsar. Lapse väärkohtlemine II. Tartu: Atlex 2007, lk 78-79

Statistikaameti andmetel elas 2012. aasta alguses Eestis 246 346 last, kelle osakaal rahvastikus oli veidi üle 18%.⁷⁹ Kümne aastaga on laste arv vähenenud ligikaudu 17%. Statistikaameti rahvastikuprognoozi järgi paks laste arv Eestis järgnevatel aastakümnetel jooksul suurenema. Laste arv paks prognoosi kohaselt saavutama tippaseme 2025. Aasta paiku, mil laste osakaal rahvastikust on 18-22%.

Optimaalseks lastekaitsetöötaja ja laste suhteks peetakse 1000:1.⁸⁰ Lastekaitsetöö tegijate hinnangul paks ühe lastekaitsetöötaja teeninduspiirkonnas olema kuni 1000 last, et jõuda oma tööd teha hästi. Eeltoodust tulenevalt peaks laste arv ühe lastekaitsetöötaja kohta jääma alla 1000.⁸¹ Eestis oli 2012. aasta seisuga ühe lastekaitse töötaja kohta keskmiselt 1400 last.⁸² Liialt suur laste arv ühe lastekaitsetöötaja kohta võib tuua kaasa nende töökvaliteedi languse ja lapsed ei pruugi saada nende jaoks vajalikku abi ning sekkumist õigeaegselt ning kvaliteetselt.

Sotsiaalministeeriumi algatusel on koostatud laste ja perede arengukava aastani 2012- 2020.⁸³ Arengukavas on viidatud, et lastele osutatava abi kvaliteedi küsimuse juurde kuulub lahutamatu lastekaitsetöötajate arvu ja kvalifikatsiooni küsimus. Sotsiaalministeeriumi andmetel elab Eestis üle 70 000 lapse omavalitsuses, kus lastekaitsetöötaja puudub. Samas märgitakse arengukavas selgelt, et lastekaitsetöötajate arvu suurendamine ei ole eesmärk omaette, sest see ainuüksi ei taga kvaliteetset teenust. Olulisemaks peetakse arengukava raames töötajate kvalifikatsiooni tõstmist. Kehtiva lastekaitse seaduse kohaselt, peavad lastekaitsetööd tegema vastava erialase ettevalmistusega ja selleks tööks sobivad inimesed. Sealjuures ei ole aga määratletud, kes või lastekaitsetöötajana töötada ning seadus ei määratle piisava täpsusega kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja tööülesandeid. Põhitähelepanu on asetatud lastekaitsetöötajate erialaoskuste parandamisele, kuid selleks, et omavalitsustes töötaks lastekaitsetöötajaid vajalikul hulgal, häid

⁷⁹ Statistikaamet, 0-17 aastased, 2012. aasta andmed 2011 rahvaloendusele tuginedes.

⁸⁰ Sotsiaalministeerium. Laste ja perede arengukava 2012-2020. – Arvutivõrgus: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/Laste_ja_perede_arengukava_2012-2020.pdf (21.03.2014).

⁸¹ M. Luik, A. Reinomägi, M. Tomberg, S. Riisalo, T. Kurves, S. Sõmer. Lastekaitse töö tegijad ning nende hinnangud valdkonna korralduse ja seadusandluse kohta. Küsitlus lastekaitsetöö tegijate seas. Sotsiaalministeerium 2004.

⁸² AS PricewaterhouseCoopers Advisors. Lastekaitse korralduse uuendamise analüüs. Lõpparuanne. Sotsiaalministeerium 2013.

⁸³ Sotsiaalministeerium. Laste ja perede arengukava 2012-2020. – Arvutivõrgus: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/Laste_ja_perede_arengukava_2012-2020.pdf (21.03.2014).

abinõusid ei ole.⁸⁴ Arengukavas on välja toodud strateegilise eesmärgina saavutada laste arv ühe lastekaitsepetsialisti kohta 2015 aastaks 1325 last ning aastaks 2020 1272 last. Rahvastikuprognoozi järgi peaks laste arv 2020. aastaks 2010 aastaga võrreldes suurenema,⁸⁵ millest tulenevalt võiks oodata lastekaitsetöötajate arvu suurenemist süsteemis. Laste ja perede arengukava aastateks 2012-2020 ei näe ette otseseid meetmeid, millega vähendatakse laste arvu ühe lastekaitsetöötaja kohta. Kuivõrd lastekaitse spetsialistide seas läbiviidud uuringud näitavad selgelt, et kohalikel tasanditel esineb inimressursi puudus, ei ole võimalik tõsta teenuste kvaliteeti pelgalt lastekaitsetöötajate kompetentsi suurendamisega. Riigikontrolli aruandes laste hoolekande korraldusest valdades ja linnades⁸⁶ on läbiviidud küsitluse käigus selgunud, et sotsiaalametnikud võrdlevad oma tööd n-ö tule kustutamise, kus tihtipeale jõutakse tegeleda vaid nendega, kes on omavalitsuse poole ise abi saamiseks pöördunud. Märgitakse, et vähe jääb aega perekondade korrapäraseks jälgimiseks ja nõustamiseks, mis omakorda kahandab võimalusi probleemide varaseks märkamiseks ja tagajärgede leevendamiseks. Ametnikud leiavad, et ülekoormuse tõttu ei ole võimalik minna probleemide lahendamise süvitsi või jäädakse toimingutega hiljaks ning sekkutakse alles siis, kui probleem on arenenud kaugele.

Magistritöö raames läbiviidud intervjuudest ekspertidega selgus, et kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate kompetents laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumitega töötamisel on sageli puudulik kui mitte öelda lapsi kahjustav ning täiendavalt traumeeriv. Ametnikud tõdevad, et olukord on muutunud paremaks võrreldes varasemate perioodidega, kuid siiski esineb värvikaid näiteid, mis viitavad lastega töötavate isikute võhiklikkusele. Näitena tõid eksperdid juhtumi, kus peresisese seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenud laps pöördus abi saamiseks kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja poole, kirjeldades koduseid seksuaalse kuritarvitamise juhtumeid. Sotsiaaltöötaja ägestus lapse peale, öeldes, et selline lugu on liialt uskumatu, et olla tõsi ning süüdistas last valetamises. Vahejuhtumist andis sotsiaaltöötaja teada ka lapse vanematele. Lisaks kodus toimuvale seksuaalsele kuritarvitamisele, sai laps kodus veel täiendavalt füüsiliselt karistada selle eest, et ta julges kodus toimunust kellelegi rääkida. Lapse õlule pandi ka süükoorem, et kui nüüd tema pärast peaks politsei poolt alustatama uurimist, kaotab pereisa töö ning kogu pere edasise halva käekäigu eest on vastutav tema.

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Laste hoolekande korraldus valdades ja linnades 2013. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikontroll.ee/Suhtedavalikkusega/Pressiteated/tabid/168/ItemId/664/View/Docs/amid/557/language/et-EE/Default.aspx> (21.03.2014).

⁸⁶ *Ibid.*

Autori hinnangul illustreerib eeltoodud näide selgelt, kui oluline on lastekaitse spetsialisti või sotsiaaltöötaja pädevus ning ajaressurss juhtumiga pojalikult ning pühendunult tegutsemiseks. Autori hinnangul on säärane olukord, kus kohaliku omavalitsuse töötajal, kes vastutab lapse seksuaalse väärkohtlemise juhtumi koordineerimise eest, puudub vajalik teadmine ja kompetents, lubamatu ning vastutustundetu. Arvestades lapse seksuaalse väärkohtlemise olemust, selle tuvastamise keerukust ning tagajärgi süvendab see juba olemasolevat rasket probleemi ühiskonnas. Panustades spetsialistide kompetentsi suurendamisse jättes lastekaitsetöötajate töökoormuse suures osas muutmata, lahendatakse probleem poolikult. Suurenevad ametnike erialaoskused, kuid neil puudub võimalus oma oskusi võimalikult efektiivselt ning laiaulatuslikult rakendada, mis omakorda võtab lastelt võimaluse parimaks võimalikuks kaitseks.

Sotsiaalministeeriumi ametnike hinnangul ei tegele kohalikud omavalitsused täna piisavalt ennetustööga ning põhitähelepanu on probleemide tagajärgedel. Laste ja perede arengukavas 2012-2020 on märkimist leidnud, et üksnes tagajärgedega tegelemine ei ole abivajajate aitamiseks kõige tõhusam meetod.⁸⁷

Seadus selgepiirilisel ennetustööd ei reguleeri. Riigikontroll selgitas läbiviidud auditi käigus, millistel tegevustel näevad omavalitsused ise laste hoolekande ja kaitse vallas ennetavat mõju ja mida on seetõttu praktiseeritud. Selgus, et see, mida ennetustööks peetakse erinev omavalitsuste kaupa. Üldjoontes peetakse auditeeritud omavalitsuste arvamust kokku võttes ennetustööks lapse ja tema vajaduste märkamist ja perede toetamist selliselt, et olukord ei jõuaks laste peredest eraldamiseni, samuti terviseküsimumustega tegelemine ja terviseriskide ennetamine. Oluliseks peeti võrgustikutööd, mis seisneb korrapärases teavevahetuses ja kohtumistes eri asutuste vahel, kes oma tegevuses lastega kokku puutuvad (nt koolid, lasteaiad, politsei, sotsiaalabikeskused, varjupaigad, noortekeskused). Paraku esines ka seisukohti, mille kohaselt ennetustöö jääb noorsootöö ehk vabaaja- ja huvitegevuse valdkonda ja lastekaitse spetsialistid sellega ei tegele.⁸⁸

⁸⁷ Sotsiaalministeerium. Laste ja perede arengukava 2012-2020. – Arvutivõrgus:

http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumentid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/Laste_ja_perede_arengukava_2012-2020.pdf (21.03.2014), lk 33,35.

⁸⁸ Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Laste hoolekande korraldus valdades ja linnades 2013. – Arvutivõrgus:

<http://www.riigikontroll.ee/Suhtedavalikkusega/Pressiteated/tabid/168/ItemId/664/View/Docs/amid/557/language/et-EE/Default.aspx> (21.03.2014), lk 16.

Autori hinnangul on säärane avaldus äärmiselt võhiklik ning murettekitav arvestades ennetustöö suurt rolli laste vastu suunatud seksuaalse väärkohtlemisjuhtumite vastu võitlemisel ning nende avastamisel.

Riigikontrolli küsitlusest selgus, et ametnike ülesanded hõlmavad ennetustööd üksnes veidi üle pooltes omavalitsustes. Siinjuures ilmneb jällegi asjaolu, et omavalitsustes, kus on tööle võetud lastekaitsetöötaja, on ennetustöö ka ametnike tööülesannetena sagedamini kindlaks määratud, kui seal, kus eraldi töötajat selleks ei ole.⁸⁹

Eestis vastutab statistika kogumise eest Statistikaamet. Sotsiaalministeerium koordineerib tema valitsemisalas sotsiaalhoolekandevalast statistikat. AS PricewaterhouseCoopers Advisors poolt koostatud analüüsi käigus on selgunud, et täna puudub riigil kui poliitika kujundajal detailne ülevaade lastekaitsevaldkonnas toimuvast. Puudub ülevaade informatsioonist, miks lapsed satuvad lastekaitseüsteemi, ei ole ülevaade reaalsetest arvudest, mille põhjal koostada põhjalikke analüüse lastekaitsealastest probleemidest ning sellest tulenevalt planeerida tõhus ennetustöö. Andmete kogumine on ebaühtlane, sageli ei ole andmed asjakohased ning selged või ilmuvad süsteemi hilinemisega. Esineb olukordi, kus andmeid ei koguta üldse. Puudub ühtne andmebaas, kuhu oleks võimalik isikupõhiselt sisestada andmed lastekaitseüsteemi sattunud lapse kohta.⁹⁰

Seaduse järgi ei ole kohalikule omavalitsusele kehtestatud nõuet protokollida laste hoolekande küsimuses tehtud kõiki vihjeid ja juhtumitega seoses võetud ütluseid.

Riigikontrolli läbiviidud auditi käigus on selgunud, et kui omavalitsusele saabub märgukiri või vihje võimalikku abi vajava lapse kohta, tõendab omavalitsuse tegevust üldjuhul mingi dokument, mis on koostatud juhtumi menetlemise käigus. Mitmel juhul, aga puudusid igasugused dokumenteeritud andmed asja edasise menetluse käigust. Eeltoodust ei saa üheselt järeldada, et omavalitsused on jätnud mõne vihje tähelepanuta, kuid on paratamatu, et faktid ja teadmine, mis abivajaja lapse kohta eksisteerivad üksnes konkreetse sotsiaalametniku peas,

⁸⁹ *Ibi.d.*, lk 17.

⁹⁰ AS PricewaterhouseCoopers Advisors. Lastekaitse korralduse uuendamise analüüs. Lõpparuanne. Sotsiaalministeerium 2013, lk 43.

võivad kergesti ununeda ning jääda tahaplaanile. Kogutud informatsioon ununeb aja jooksul ning puudulik info dokumenteerimine võib oluliselt kahjustada abivajajat last.⁹¹

Positiivse asjaoluna toob autor välja, et Sotsisaaalministeeriumil on 2014. aastal kavas algatada sotsiaalhoolekande seaduse muudatus, millega tehakse omavalitsustele kohustuslikuks dokumenteerida teave, mis laste hoolekande asjas alustatud menetluses on saadud. Vastavate andmete kandmine sotsiaalteenuste ja –toetuste registrisse (STAR) on kavas rakendada paindliku üleminekuajaga, et saavutada olukorda, kus eelnõuga kavandatav kohustuslikkuse nõue, kanda laste hoolekande alane teave STAR-i oleks üleminekuperioodi lõppedes täidetud kõikides omavalitsustes.⁹²

Sotsiaalhoolekande seaduse⁹³ § 7 lg-st 2 tulenevalt on maavanema seadusjärgseks ülesandeks teha järelvalvet maakonnas osutatavate sotsiaalteenuste ja muu abi kvaliteedi üle ning riigi eraldatud sihtotstarbelise raha kasutamise üle. Seadusega ei ole kindlaks määratud järelevalve korda, mistõttu otsustab iga maavanem ise, keda, millal ja kuidas selle ülesande täitmist kontrollida. Olemas on Sotsiaalministeeriumi poolt koostatud soovituslik juhend, millest maavanem võiks auditeerimisel lähtuda.

Riigikontrolli auditeeritud maavalitsused on oma järelvalvetoimingutes jäänud suuresti tegevuste seaduslikkuse kontrollimise juurde ning ei ole hinnanud teenuste kvaliteeti. Laste ja perede arengukavas aastani 2020 on rõhutatud, et teenuste kvaliteedi tagamisel on järelevalve oluline ja selle käigus peab kõige muu kõrval hindama ka teenuse kvaliteeti sisuliselt. Arengukavas on teenuste ja kvaliteedi hindamise kriteeriumide järelvestandardi väljatöötamine eesmärgina välja toodud, kuid tähtaeg on jäetud lahtiseks.⁹⁴

Täna puuduvad riigis ühtsed nõuded omavalitsuste sotsiaalteenuste kvaliteedile, mistõttu on maavalitsuste valikud ja rõhuasetused järelevalves arusaadavad ning etteheideteks ei ole põhjust.

⁹¹ Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Laste hoolekande korraldus valdades ja linnades 2013. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikontroll.ee/Suhtedavalikkusega/Pressiteated/tabid/168/ItemId/664/View/Docs/amid/557/language/et-EE/Default.aspx> (21.03.2014), lk 28

⁹² *Ibid.*, lk 28.

⁹³ Sotsiaalhoolekande seadus. - RT I 1995, 21, 323... RT I, 21.03.2014, 5.

⁹⁴ Sotsiaalministeerium. Laste ja perede arengukava 2012-2020. – Arvutivõrgus: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/Laste_ja_perede_arengukava_2012-2020.pdf (21.03.2014).

Autori hinnangul esineb siinkohal äärmiselt suur vastuolu kehtiva õigusliku regulatsiooniga. ÜRO lapse õiguste konventsioon sätestab rahvusvaheliselt tunnustatud õigused, mis kuuluvad igale lapsele kogu maailmas alates sünnist kuni 18-aastaseks saamiseni. Kõikidel konventsiooniga ühinenud riikidel lasub kohustus viia oma siseriiklik seadusandlus kooskõlla konventsiooni põhimõtetega. Riik peab tagama konventsiooni põhimõtete elluviimise, koostades vastavad tegevuskavad ning tagama ressursi nende täitmiseks. Artikli 19 kohaselt on osalisriigid kohustatud rakendama kõiki seadusandlikke, administratiivseid, sotsiaalseid ja haridusalaseid abinõusid, et kaitsta last igasuguse füüsilise ja vaimse vägivall, ülekohtu või kuritarvituse, hooletussejätmise, hooletu või julma kohtlemise või ekspluateerimise, kaasa arvatud seksuaalse kuritarvituse eest, kui laps viibib vanema(te), seadusandliku hooldaja või seaduslike hooldajate või mõne teise lapse eest hoolitseva isiku hoole all. Niisugused kaitseabinõud peaksid hõlmama tõhusaid vahendeid sotsiaalprogrammide ellurakendamiseks, mis tagaksid vajaliku toetuse lapsele ja nendele, kes tema eest hoolitsevad, samuti ka muude eelpool nimetatud lapse väärkohtlemise juhtude vältimise, kindlakstegemise, neist teatamise, nendele osutamise, nende uurimise, käsitlemise ja järelmenetluse ning vajadusel kohtuliku sekkumise. ÜRO lapse õiguste konventsiooni artikkel 34 sätestab osalisriigi kohustuse kaitsta last igasuguse seksuaalse ekspluateerimise ja seksuaalse ärakasutamise eest, võttes tarvitusele vastavad riiklikud abinõud. Ka kehtiva lastekaitse seaduse põhimõtteks on alati ja igal pool seada esikohale lapse huvid. Eeltoodud põhimõtetest tuleb lähtuda ka sotsiaalabi ja- teenuste osutamisel,⁹⁵ kohalike omavalitsuse poolt. Autori hinnangul ei ole võimalik kuidagi tagada ega hinnata antud põhimõtete järgimist, kui kohaliku omavalitsuse teenuste osutamisel puuduvad konkreetsed kvaliteedinõuded.

⁹⁵ Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus. - RT I 1993, 37, 558... RT I, 22.11.2013, 3

3.4 Laste väärkohtlemise diagnostikasüsteem

2013. aasta kevadel allkirjastasid Eesti Vabariigi sotsiaalminister ning Tallinna lastehaigla laste vaimse tervise keskuse rajamise lepingu, mille kohaselt valmib keskus hiljemalt 2016. aasta kevadeks. Keskus rajatakse Tallinna lastehaigla juurde ning seda rahastatakse Norra finantsmehhanismi toel.

Laste vaimse tervise keskuse loomise investeeritakse oluliselt lastepsühhiaatria arengusse Eestis. Keskuses hakatakse eri vanuses lastele ning noorukitele osutama ambulatoorseid ja statsionaarseid psühhiaatrilisi teenuseid, kuid samuti on üheks keskuse ülesandeks planeeritud lastega töötavate spetsialistide (lastekaitsetöötajad, politsei, õpetajad jt) koolitamine ja nendevahelise võrgustikutöö toetamine. Vastavaid teenuseid pakkuvad keskused rajatakse ka Tartusse, Pärnusse ja Ida-Virumaale.⁹⁶

20. oktoobril 2011 kiitis Vabariigi Valitsus heaks Laste ja Perede arengukava aastateks 2012-2020. Üheks planeeritavaks tegevuseks on arengukava tegevussuuna 3.2.2 Väärkoheldud lapse märkamine ja abistamine raames laste väärkohtlemise diagnostikasüsteemi loomine.⁹⁷

Arengukavas toodud tegevussuuna elluviimiseks alustas MTÜ TK & Partnerid koostöös SA Tartu Ülikooli Kliinikumi lastekliinikuga 2010. aastal laste väärkohtlemise diagnostikasüsteemi arenduse projektiga. Autor on käesolevas töös toonud välja asjaolud, et täna jäävad lapse väärkohtlemise juhtumid sageli tähelepanuta, sest erinevate valdkondadespetsialistide vahel puudub koostöö ning sageli on teadlikkus laste väärkohtlemisele viitavatest tunnustest madal, Eestis on puudulik väärkohtlemise diagnostika. Olemas on küll väärkoheldud laste nõustamissüsteem, kuid ohvrile vajaliku abi andmine erinevate puudutatud osapoolte poolt on kaootiline, juhuslik ning üldjuhul põhineb spetsialistide olemasolevale praktikale ning koostöövalmidusele teiste spetsialistidega.

Laste väärkohtlemise diagnostikasüsteemi loomisel on aluseks võetud Ameerika Ühendriikides toimiv laste väärkohtlemise menetlemise süsteem, mis on oma olemuselt väga detailne ning

⁹⁶ Vabariigi Valitsus. Laste Vaimse tervisekeskus valmib 2016. aasta kevadeks. – Arvutivõrgus: <http://valitsus.ee/et/valitsus/tegevusprogramm/tegevusprogrammi-uudised/74952> (21.03.2014).

⁹⁷ Sotsiaalministeerium. Laste ja perede arengukava 2012-2020. – Arvutivõrgus: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/Laste_ja_perede_arengukava_2012-2020.pdf (21.03.2014).

osutunud praktikas tõhusaks. Eeltoodud süsteemi kohaselt alluvad lastekaitse meeskonnad nn tervishoiu ametile. Kõikidel meeskondadel on meditsiiniline juht- arst. Meeskonnad on sealjuures mutidistsiplinaarsed, kus on nii meedikud, sotsiaaltöötajad, psühholoogid jne.⁹⁸ TK & Partnerid 2012. aastal koostatud Laste väärkohtlemise diagnostikasüsteemi kontseptsiooni⁹⁹ kohaselt, on üheks võimalikuks meeskondi koordineerivate üksuste asukohaks Laste vaimse tervise keskused. Alustada soovitakse nelja meeskonnaga Tallinna, Tartu, Ida Virumaa ja Pärnu piirkonnas.

Kontseptsiooni kohaselt juhib meeskonda meditsiiniline direktorist ehk lastearst. Meeskonda kuuluvad veel sotsiaaltöötaja, kes on meeskonna koordinaator, teised meedikud (õed, arstid), psühholoogid, juristid, kohtumedikud. Esimesena reageerivad juhtumile direktor ja sotsiaaltöötaja, kes vastavalt juhtumi iseloomule kaasnevad teisi spetsialiste.

Meeskond konsulteerib kõiki lapsi, kes kuuluvad sihtgruppi, sh seksuaalselt väärkoheldud lapsi. Meeskonnad peavad olema kättesaadavad ööpäevaringselt, 365 päeva aastas. Tööpäevadel on meeskond kättesaadav rutiinselt ning töö välisel ajal peab olema kättesaadaval valvepersonal, kes tagab erakorralise konsultatsiooni.

Informatsioon laste väärkohtlemise juhtumite kohta jõuab meeskondadesse lasteabitelefoni 116111 kaudu. Lasteabitelefon edastab kahtluse politseile, kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajale ja kõnealusele meeskonnale. Samuti võib informatsioon väärkoheldud lapsest laekuda kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajalt, kes on üldjuhul lapse juhtumi peamine koordinaator, õiguskaitseorganilt, kes soovivad kiiret hinnangut väärkohtlemiskahtluse põhjendatuse osas või meditsiinasutustelt ja –personalilt, kellel on tekkinud kahtlus konsulteeritava/ravitava lapse väärkohtlemise osas.

Lapse toob meeskonna juurde üldjuhul kohalik lastekaitse spetsialist, sotsiaaltöötaja või politseitöötaja. Esmane intervjuu viiakse läbi meeskonna sotsiaaltöötaja/õe poolt, millele järgneb ka meditsiiniline läbivaatus. Kogutud informatsioon dokumenteeritakse ning vajadusel ordineeritakse ravi. Vältimaks lapse täiendavat traumeerimist, peab lapse intervjuerimine toimuma võimalikult vähe kordi, mistõttu last intervjuerib üks spetsialist, teised spetsialistid

⁹⁸ TK & Partnerid. Laste väärkohtlemise diagnostikasüsteem. Kontseptsioon. – Arvutivõrgus: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/VKD_kontseptsioon.pdf (02.04.2014), lk 8.

⁹⁹ *Ibid.*

saavad toimuvat jälgida video vahendusel või peegelklaasidega ruumist. Intervjueerijal on võimalus intervjuu jooksul konsulteerida teiste spetsialistidega lisaküsimuste vajalikkuse osas.

Koostöökis õiguskaitseorganitega nähakse kontseptsioonis ette kaks erinevat võimalust. Esiteks pakutakse välja, et kui laps on sattunud meeskonna juurde konsultatsioonile, teeb meeskond ära oma töö ning kui leiab kahtlust väärkohtlemise kinnitus, kontakteerub meeskond politseiga ning annab üle vajaliku informatsiooni, misjärel politsei alustab menetlustoiminguid. Teiseks võimaluseks on politsei kohene kaasamine, niipea kui laekub info meeskonna konsultatsiooni vajavast lapsest. Antud juhul toimub lapse intervjuerimine ning tõendite kogumine koordineeritult ning info vastab menetlustoimingute nõuetele ning seda on võimalik kasutada tõendina.¹⁰⁰

Autori hinnangul vastab lapse parematele huvidele seksuaalse väärkohtlemise juhtumite puhul viimane kirjeldatud variant, kuivõrd seeläbi välditakse lapse korduvat küsitlemist ning võimalikku traumeerimist erinevate spetsialistide poolt. Magistritöö raames läbi viidud ekspertintervjuude pinnalt võib samuti teha järelduse, et vajalik on juhtumiga seonduva info võimaikult kompaktne ning kiire kogumine. See aitab kaasa ohvri võimalikult vähesele traumeerimisele ning tagab informatsiooni asjakohasuse. Üks ekspert on intervjuu käigus avaldanud seisukohta, et kui seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenud lapse puhul on tegemist isikuga, kes on muidu tõrjutud ning vähesel hoolitsusega, võib ta arvukate küsitlemiste käigus asuda juhtunu kirjeldamisel asjaolusid juurde mõtlema. Ta satub olukorda, kus ta on tähelepanu keskpunktis, talle see meeldib, et temaga tegeletakse ning ta ei soovi uurimise lõppemist.

Arvestades täna olemasolevaid seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenud laste ebavõrdseid ja kaootilisi võimalusi abi saamiseks erinevate valdkondade spetsialistide poolt, vajaliku abi tähtsust ning tagajärgi abi saamata jäämisel, on autor seisukohal, et eeltoodud kontseptsioonile vastava süsteemi rakendamine Eesti lastekaitse süsteemis, tagamaks laste normaalse vaimse ja seksuaalse arengu võimalikult efektiivset kaitset, on kriitilise tähtsusega.

¹⁰⁰ *Ibid.*, lk 11-15

KOKKUVÕTE

Laste seksuaalse väärkohtlemise problemaatikat on hakatud Eestis alles viimastel aastatel süsteemsemalt käsitlema, seda eri just valdkondade spetsialistide koostöö korraldamisel, politseiametnike väljaõpetamisel ning väärkoheldud laste abistamise teenuste arendamisel. Teemaga on tegelenud erinevate valdkondade esindajad nagu psühholoogid, meedikud ja politseiametnikud ka varem, kuid väljaõpe ning teadlikkus, samuti seadusandlus on olnud puudulik. Väga positiivne on olnud mittetulundusühingute aktiivsus teenuste algatamisel ja arendamisel. Näitena võib tuua Tartu Laste Tugikeskuse, mis alustas väärkoheldud laste ja nende perede abistamist 1995. aastal ning Tallinna Laste Tugikeskus on pakkunud väärkoheldud laste psühholoogilise nõustamise teenust alates 1998. aastast. Mõlemad organisatsioonid paistavad silma aktiivse ühiskonna teadlikkuse suurendamise ja koolituste korraldamisega eri valdkondade spetsialistidele, kaasa arvatud politseiametnikele ja uurijatele. Samuti võib positiivse arenguna välja tuua tendentsi, et laste vastu suunatud kuritegude avastamine ja laste toimepandavate kuritegude ennetamine on olnud viimastel aastatel ka parlamendi prioriteediks. Viimastel aastatel on täiendatud ja uuendatud nii karistusseadustikku kui ka kriminaalmenetluse seadustikku. Tõhustunud on kuritegude varasem avastamine ning kriminaalmenetlus on muutunud kiiremaks ja efektiivsemaks. Riik on panustanud õigusorganites tegutsevate ametnike koolitusele ja väljaõppele ning seetõttu on olemas eriväljaõppe saanud politseiuurijad ja prokurörid, kes on pädevad laste asjades. Vaatamata eeltoodud positiivsetele arengutele esineb seksuaalselt väärkoheldud laste tugivõrgustikus, probleeme, mis takistavad lapsele parima võimaliku abi tagamist.

Tuginedes käesoleva töö peatükis 2 kirjeldatud õigusaktide sisule, võttes arvesse lapse seksuaalse väärkohtlemisega kaasnevaid mõjusid alaealistele ning praktikas esinenud juhtumeid, hinnates olemasolevat alaealise seksuaalse väärkohtlemise ohvri tugivõrgustiku korraldust üle riigiliselt, vestelnud praktikas igapäevaselt seksuaalselt väärkoheldud lastega kokkupuutuvate tippspetsialistidega, on autor jõudnud järgmistele järeldustele. Kehtivad siseriiklikud õigusnormid läbi õigust rakendavate riiklike, omavalitsuslike ja ühiskondlike organite, tagavad alaealise normaalse vaimse ja seksuaalse arengu riigis piirkonniti ebaühtlaselt. Eeltoodust tulenevalt, arvestades Euroopa Liidu raamregulatsiooni ja ÜRO lapse õiguste konventsioonis sätestatud, ei saa pidada käesolevaga kõnealuse õigushüve kaitse eesmärgi täitmist piisavaks.

Märgata on positiivseid arenguid tuleviku suunal, kuid süsteemis esineb olulisi lünki ning puuduseid, millele tuleb tähelepanu pöörata.

Teenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamiseks on vaja muuta seksuaalselt väärkoheldud laste abistamise süsteem selliseks, et väärkohtlemise ohvriks langenud laps ei saaks süsteemi poolt lisatraumasid. Praegu tegeleb seksuaalselt väärkoheldud lapsega mitu eraldipaiknevat ametkonda, kuid eesmärgiks peaks olema olukorra loomine, kus laps saaks kõik vajalikud teenused ühest kohast. Tulenevalt puudulikust regulatsioonist on praegune riiklik ohvriabisüsteem ohvri seisukohast keeruline ning ohvrile vajalike teenuste võrgustik on üle Eesti ebahühtlaselt välja arenenud. Eestis ei ole välja kujunenud spetsialistide võrgustikku, kes seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenud lastega organiseeritult üheskoos tegeleks. Väärkoheldud (sh seksuaalselt) laste abisaamise võimalused on paremad suurtes keskustes, kuid üle Eesti ei ole seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenud lastele abi tagatud.

Töö seksuaalselt kuritarvitatud lastega on keeruline ja suurt pühendumist vajav protsess. Kuritarvitatud lastel on sarnaseid iseärasusi, kuid siiski on iga laps omaette iseärasustega isiksus, kellele tuleb läheneda individuaalselt, arvestades suhtlemise iseärasusi ja lapsega seotud konkreetseid probleeme.

Ennetava ja toetava tegevusena on riigi roll seadusloome ja teenusstandardite kehtestamine praktilise lastekaitsetöö korraldamiseks sh koolitused, juhised, töömeetodid, juhtumite analüüs, teavitustöö jne. Paraku tule tõdeda, et riik efektiivset süsteemi ega võimalusi loonud ei ole.

Lastekaitsetöö, kuhu hulka kuulub ka alaealise seksuaalkuriteo ohvriks langenud lapse abistamine ning tema abi koordineerimine, igapäevane korraldamine on kohaliku omavalitsuse ülesanne, samas nähtub aga käesolevas töös käsitletust, et vastavaid ülesandeid täitvate lastekaitsetöötajate arv riigis on ebapiisav ning kohalike omavalitsuste arengukavad ei sisalda enamasti plaane laste ja perede elukvaliteedi tõstmiseks. Paljud kohalikud omavalitsused ei ole võtnud tööle lastekaitse spetsialisti, mistõttu vajalik abi, ennetavad ja toetavad teenused ei jõua õigeaegselt abivajavate lasteni. Autori hinnangul, ei ole eeltoodud probleemi lahendatud ka uue lastekaitse seaduse eelnõuga, kuna endiselt ei ole seaduses kehtestatud lastekaitsetöötajate ning

laste suhtarvu ning lastekaitse töötaja ametikoha loomine ei ole kohalikule omavalitsusele kohustuslik. Lastekaitsetöötaja ametikoht tuleb luua vajadusel, samas ei ole olemas kriteeriume, mille alusel seda vajadust hinnata.

Lastekaitsetöötajate teadmised ja oskused ei ole täna piisavad, tegelemaks seksuaalselt väärkoheldud lastega ning tulenevalt lastekaitseseaduse eelnõust peavad lastega tegelevad spetsialistid sotsiaaltöötajale vastava haridusega olema alles aastaks 2020.

Selleks, et laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumeid menetletaks võimalikult lapsesõbralikult ning ükski juhtum ei jääks tähelepanuta, on vaja tõsta lastega kokkupuutuvate spetsialistide teadlikkust ning oskust väärkohtlemisele viitavaid märke ära tunda. On vaja selgeid juhiseid, kuidas väärkohtlemise juhtumitele reageerida. Vajalikud on konkreetset informeerimist ja menetlemist korraldavad juhised. Juhendi olemasolu on vajalik eelkõige seetõttu, et sageli kodanikud või lastega tegelevad töötajad ei tea, mida teha, kui avastavad lapsel väärkohtlemisele viitavaid tunnuseid. Nad ei ole kindlad, kas neil on üldse õigus/kohustus sekkuda, nad ei tea, kelle poole pöörduda, keda peaks teavitama. Oluline on võrgustiku omavahelise koostöö skeemide täpsustamine, et kõikidel osapooltel oleks selge, millistel erinevatel etappidel keegi vastutab, kuidas liigub menetluse kohta informatsioon erinevate osapoolte vahel ning mis juhtub pärast menetluse lõppemist.

On äärmiselt oluline teadvustada, et alaealine, kui väljaarenemata isiksus, vajab oma füüsilise ja vaimse ebaküpsuse tõttu erilist ja ulatuslikumat kaitset kui täiskasvanu, mistõttu on kogu ühiskonna huvides tagada alaealisele täiendav kaitse nende normaalset vaimset ning seksuaalset arengut ohustavate tegurite eest. Alapeatükis 1.4 nähtuvalt, võib alaealisena kogetud seksuaalse kuritarvitamise kogemus põhjustada püsivat mõju isiksuse arengule, inimese tervisele ning tema toimetulekule. Vähendades alaealiste vastu suunatud seksuaalkuritegude riski, on võimalik ennetada edasisi õigusrikkumisi ja probleemkäitumist.

Autori ettepanekul tuleks Eesti suurust ning rahvaarvu, käesolevas magistritöös esile toodud riske ning puudusi arvestades kindlasti kaaluda ühtselt ja riiklikult koordineeritud seksuaalselt väärkoheldud laste tugivõrgustiku loomist, tagamaks laste normaalse vaimse, seksuaalse ja kõlblise arengu kaitse. Lastekaitsevõrgustiku efektiivsuse tagamiseks peaks kaasatud olema

kõik võimalikud osapooled: riik, kohalik omavalitsus, äri sektor, mittetulundusühingud, erialaspetsialistid, lapse lähisugulased ning eakaaslased. Autori hinnangul on laste kehalise, vaimse, seksuaalse ja kõlbelise arengu kaitse seisukohalt oluline jätkata alapeatükis 3.4 kirjeldatud diagnostikasüsteemi loomisega ning luua süsteemi rakendamiseks vajalik seadusandlik baas.

The Protection of Mental, Sexual and Moral Development of Minors. Summary

The protection and promotion of the rights of children is one of the objectives of the European Union. The Treaty on European Union article 3 paragraph 3 explicitly requires that the European Union should promote the rights of children, as supported by the European Union Agency for Fundamental Rights. As Estonia joined the United Nations Convention on the Rights of the Child, it is obligated to ensure the child's rights and implement all necessary measures to do so.

In the introduction of the Convention on the Rights of the Child, it is referred that the United Nations has declared the need for special care and assistance to children in the Universal Declaration of Human Rights. Physical and mental immaturity needs special safeguard and care, corresponding legal protection before and after birth.

Of all crimes in relation to children, it is most difficult to acknowledge sexual abuse and even more difficult to acknowledge that sexual abuse of children of all ages including infants happens every day. Sexual abuse of children has become the subject of great community concern and the focus of many legislative and professional initiatives. Sexual abuse against children is an important issue around the world, but the author feels, that the issue should be addressed with great concern in Estonia, considering the size of the Estonian society and the decreasing population.

Accurate statistics on the prevalence of child sexual abuse are difficult to collect because of problems of underreporting of such abuse. However, there is general agreement among mental health and child protection professionals that child sexual abuse is not uncommon and is a serious problem.

The impact of sexual abuse can range from no apparent effects to very severe ones. Typically, children who experience the most serious types of abuse—abuse involving family members and

high degrees of physical force—exhibit behavior problems ranging from separation anxiety to posttraumatic stress disorder. No child is psychologically prepared to cope with repeated sexual stimulation. Even a two or three year old, who cannot know the sexual activity is wrong, will develop problems resulting from the inability to cope with the overstimulation.

Sexually abused children and their families need immediate professional evaluation and treatment. Such treatment can help reduce the risk that the child will develop serious problems as an adult.

The aim of this thesis is to analyse if the state is able to guarantee the rights of minors, significantly the protection of the normal mental and sexual development of minors, through the existing legal regulations, local administration and public organisations.

This thesis is divided into three separate chapters, first of which describes the concept and nature of sexual abuse against minors and gives an overview of the consequences and effects of sexual abuse of a child.

In the second chapter the author gives an overview of the legislation protecting the child's right to a normal mental and sexual development. As the new Child Protection Act is expected to enter into force in the beginning of 2015, the author gives an assessment to the potential of the new legislation to eliminate the shortages that are evident today.

In the third chapter the author describes the child support network, which activates when a child sexual abuse case becomes evident. The author describes how the system should work for the benefit of the child, describes the current practice and brings out the main problems and challenges that need to be overcome in order to guarantee best possible help for the children.

In Estonia local government is obligated to ensure direct aid to the sexually abused child and to the members of the child's family, or the arrangement of aid. In local governments an officer of child defence or a social worker is in charge of coordinating necessary aid for the sexually abused child and the child's family. Whenever a specialist, who works with children, notices or suspects

sexual abuse, he/she obligated to immediately informs an officer of child defence or a social worker, or the police. The police also informs the social worker or the officer of child defence.

When a local government finds out that a child has been sexually abused by any means, it shall responds at once. The response should be adequate and professional i order to prevent further trauma to the victim. Whenever doubts of sexual abuse of a child by a member of family are verified, the child must be removed from that home immediately.

In cooperation with advising or support centres local government, through responsible officers, has to do everything possible to guarantee maximum results to help the child recover from the trauma.

As a result of the analysis in this thesis, the author has come to the conclusion that the state today guarantees the rights of minors, significantly the protection of the normal mental and sexual development of minors, through the existing legal regulations, local administration and public organizations unevenly throughout different regions of the state.

Consequently, given the regulatory framework of the European Union and the United Nations Convention on the Rights of the Child, current legislation cannot be considered sufficient enough to meet the objectives prescribed.

Different kinds of activities have been carried out to prevent sexual abuse of children and positive developments towards the future can be seen, but there are significant gaps and shortcomings in the system which needs to be addressed.

To improve the quality and availability of services provided to sexually abused children, significant changes need to be made in the system, to avoid further trauma to the victim. Currently several different agencies are involved in providing help for the child, but the goal should be to create a situation where the child receives all needed services in one location.

The main problems , with the victim support network, brought out in this thesis, is that the number of child protection officers throughout different regions of the country is inadequate. Many local governments are not employed by child protection specialists, making the necessary assistance, preventive and supportive services not available for children in a timely manner. Child welfare specialists knowledge and skills are not sufficient to deal with sexually abused children, which may lead to further trauma to the victim.

Based on the analysis of this thesis, the author has proposed actions to be taken in order to improve the protection of the normal mental and sexual development of children. Most importantly, the author finds that a nationally consistent and coordinated support network for sexually abused children and a diagnostic system for abused children should be founded.

KASUTATUD KIRJANDUSE LOETELU

1. Antšak, A. Seksuaalselt väärkoheldud lapse abistamine: võrgustikutöö võimalused Põhja politseiprefektuuri lõuna politseiosakonna tööpiirkonna näitel. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli sotsiaalteaduskond, 2004.
2. AS PricewaterhouseCoopers Advisors. Lastekaitse korralduse uuendamise analüüs. Lõpparuanne. Sotsiaalministeerium, 2013.
3. Auväärt, L. Õigusseksuoloogia. Õpik juristidele, meedikutele, pedagoogidele, psühholoogidele, sotsiaaltöötajatele. Tallinn: 1997.
4. Brinkman, L. Netipervert hispaanlanna pandi lõpuks trellide taha. – Õhtuleht 20.10.2009
5. Cohen, T. Lapse seksuaalne väärkohtlemine ja sellega seonduvad probleemid. Rahvusvaheline konverents „Laps ja Vägivald“: ettekanded. Tallinn, 2001
6. Eesti Kohtuekspertiidi Instituudi 76. Aastapäeva konverents. Laps-vähivalla ohver. Eesti kohtuekspertiisi instituut. – Arvutivõrgus: http://www.ekei.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=59615/ekei_76apva_konferents_A5.pdf. (02.04.2014)
7. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium, kriminaalpoliitika osakond. Kuritegevus Eestis 2008.-Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=52483/10.+Kuritegevus+Eestis+2008.pdf> (21.03.2014)
8. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. - Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/arengusuunad2018> (05.03.2014).
9. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2013. Tallinn: Kriminaalpoliitika uuringud, 2013
10. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Laulasmaa deklaratsioon kuritegevusevastase võitluse eelistustest 23.08.2005. - Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/15087> (05.03.2014).
11. Espenberg, K., Lees, K., Valma, K., Laur, K., Nauts, K., Linno, M., Ströml, J. Lastekaitse seaduse eelnõu mõjude analüüs. Tartu: Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskus RAKE, 2013.
12. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee aramus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi nõukogu direktiiv, milles käsitletakse laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ja millega tunnistatakse kehtetuks raamotsus 2004/68/JSK“. Brüssel, 2010.

13. Glaser, D., Frosh, S. Child Sexual Abuse. Second edition. London; Basingstoke: Macmillan 1996.
14. Henberg, A. Võrgustikutöö võimalusi töös lastega: artiklite kogumik. – Tallinn: Lastekaitse Liit, 2003.
15. Kalmus, V., Pruulimann-Vengerfeldt, P. Laste ja noorte internetikasutus – riskid ja võimalused. -Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.tartu.ee/data/Pille_Pruulmann-Vengerfeldt_EST.pdf (03.04.2014).
16. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. – Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=7a448840-a1e2-4436-9075-7ac3b11e3e0d& (02.03.2014)
17. Korp, E., Meres, A., Leppimann, E., Vaher, T. Võrgustikutöö võimalused lapse aitamisel. Laps- elu, probleemid ja lahendused. Tallinn: Annete & Johannese Trükitööstus, 2002.
18. Lastekaitse seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsus. - Arvutivõrgus: <http://eelnoud.valitsus.ee/main#EZ6XVXWD> (12.03.2014)
19. LSE Media and Communications. EU Kids Onlile.- Available online: <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/Home.aspx> (20.04.2014)
20. Luik, M., Reinomägi, A., Tomberg, M., Riisalo, S., Kurves, T., Sõmer, S. Lastekaitse töö tegijad ning nende hinnangud valdkonna korralduse ja seadusandluse kohta. Küsitlus lastekaitsetöö tegijate seas. Sotsiaalministeerium, 2004.
21. Luts, P. Varvara juhtumi uurimine andis tõuke üle saja seksuaalkuriteo avastamiseks. Eesti Rahvusringhääling, 26.01.2014. - Arvutivõrgus: <http://uudised.err.ee/v/eesti/8568f725-20ee-4ff7-8fb6-dac4cedfbb0f> (02.04.2014).
22. Petoffer, S. Lapse aitamiseks on vaja oskusi, aega ja tubli annus tahtmist. – Sotsiaaltöö 2004/1
23. Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Laste hoolekande korraldus valdades ja linnades 2013. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikontroll.ee/Suhtedavalikkusega/Pressiteated/tabid/168/ItemId/664/View/Docs/amid/557/language/et-EE/Default.aspx> (21.03.2014).
24. Rosental, M., Tilk, K. Lapse seksuaalne väärkohtlemine Eestis. Tartu: Tartu Ülikool. Avaliku halduse ja sotsiaalpoliitika osakond, 1999.

25. Sariahistamise anatoomia: kuidas kümned poisid lolliks tehti. Eesti Rahvusringhääling. – Arvutivõrgus: <http://etv.err.ee/index.php?0554837> (15.02.2014).
26. Seksuaalkuriteod laste suhtes. Abimaterjal õppefilmi “Tegi pätti 4” juurde. Tallinn: Kuriteoennetuse sihtasutus 2006.
27. Soo, K., Ilves, K., Strömpl, J. Laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamine ja võrgustikutöö. Tartu: Tartu Ülikooli Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut, 2009.
28. Soo, K., Kutsar, D. Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte seas. Sotsiaaluuring. Tartu, 2004.
29. Soonets, R., Loko, J., Loko, T., Roomeldi, M., Pöldsepp, I., Haldre, L., Altosaar, K., Heido, R., Popova, A., Saar, S. Laste väärkohtlemine. Tartu: Atlex, 1997.
30. Soonets, R., Popova, A., Roomeldi, M., Haldre, L., Saar, S., Kuiv, K., Paddar, M., Heido, R., Kutsar, D. Lapse väärkohtlemine II. Tartu: Atlex 2007
31. Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2009.
32. Sotsiaalministeerium.- Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.sm.ee/tegevus/lapsed-ja-pere/lastekaitse-korraldus.html> (05.03.2014).
33. Sotsiaalministeerium. Laste ja perede arengukava 2012-2020, 2011.
34. Svedin, C., Back, K. Children who don't speak out. Falun: Scandbook 1996
35. TK & Partnerid. Laste väärkohtlemise diagnostikasüsteem. Kontseptsioon. – Arvutivõrgus: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/VKD_kontseptsioon.pdf (02.04.2014)
36. Tulva, T., Tikerpuu-Kattel, A., Viiralt, I., Väljataga, S. Laps Eesti ühiskonnas: probleemid kodus ja koolis. Tallinn, 2002.
37. Vabariigi Valitsus. Laste Vaimse tervisekeskus valmib 2016. aasta kevadeks. – Arvutivõrgus: <http://valitsus.ee/et/valitsus/tegevusprogramm/tegevusprogrammi-uudised/74952> (21.03.2014).
38. ÜRO lapse õiguste komitee lõppjärelused: Eesti. Arvutivõrgus: <http://web-static.vm.ee/static/failid/306/CRC.pdf> (02.03.2014).
39. ÜRO lapse õiguste konventsiooni aruanne.- Arvutivõrgus: www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/.../LOK_1_56.pdf (10.03.2014)

Kasutatud normatiivaktide loetelu

40. Alaealise mõjutusvahendite seadus. – RT I 1998, 17, 264
41. Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse. Council of Europe Treaty Series – No. 201. Lanzarote, 25.10.2007
42. Eesti Vabariigi lastekaitseseadus. - RT 1992, 28, 370...RT I, 13.12.2013, 12
43. Eesti Vabariigi põhiseadus. - RT 1992, 26, 349...RT I, 27.04.2011, 2
44. Euroopa Liidu põhiõiguste harta. - ELT C 83/02, märts 2010
45. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/92/EL, 13, detsember 2011, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ELT L 335, 17.12.2011
46. Karistusseadustik. - RT I 2001, 61, 364... RT I, 26.02.2014, 6
47. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. - RT I, 05.07.2013, 2
48. Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus . - RT I 1993, 37, 558... RT I, 22.11.2013, 3
49. Lapse õiguste konventsiooni laste müüki, lasteprostitutsiooni ja -pornograafiat käsitlev fakultatiivprotokoll. - RT II 2004, 23, 94
50. Sotsiaalhoolekande seadus. - RT I 1995, 21, 323... RT I, 21.03.2014, 5
51. ÜRO Lapse õiguste konventsioon. - RT 1991, 35, 428...RT II, 09.05.1996

Kasutatud kohtupraktika loetelu

52. RKÜKo 16.10.2010, 3-4-1-8-09 (Tallinna Linnavolikogu taotlus tunnistada kehtetuks riigi 2009. aasta lisaelarve ja sellega seonduvate seaduste muutmise seaduse (edaspidi lisaelarve) § 16 ja sellega muudetud teeseaduse § 16 lõige 3, tunnistada põhiseadusega vastuolus olevaks lisaelarve § 17 punkt 1 ja sellega muudetud tulumaksuseaduse § 5 lõike 1 punkt 1, tunnistada põhiseadusega vastuolus olevaks lisaelarve § 19 punktid 2 ja 3 ja nendega kehtestatud töötervishoiu ja tööohutuse seaduse § 122 ja 313 ning tunnistada kehtetuks lisaelarve § 20 punktid 3 ja 4 ning nendega kehtestatud valla- ja linnaelarve seaduse § 81 ja 281, Vabariigi Valitsuse 5. märtsi 2009 määruse nr 49 ""2009. aasta riigieelarve seaduses"; kohaliku omavalitsuse üksustele tasandusfondi määratud eraldiste jaotus ning jaotamise ulatus, tingimused ja kord"; § 16 lõige 4 ja Vabariigi Valitsuse 5.

märtsi 2009 määrus nr 50 "Kohaliku omavalitsuse üksuse ja temast sõltuva üksuse poolt võetavate kohustuste täpsem loetelu, kohustuste võtmise kooskõlastamise taotluse esitamise ning taotluse hindamise tingimused ja kord ning peatatud vahendite tagastamise kord").

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina,

Kerly Künemäe

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
Alaealise normaalse vaimse, seksuaalse ja kõlbelise arengu kaitse,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on

Anna Markina,

(juhendaja nimi)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, **05.05.2014**